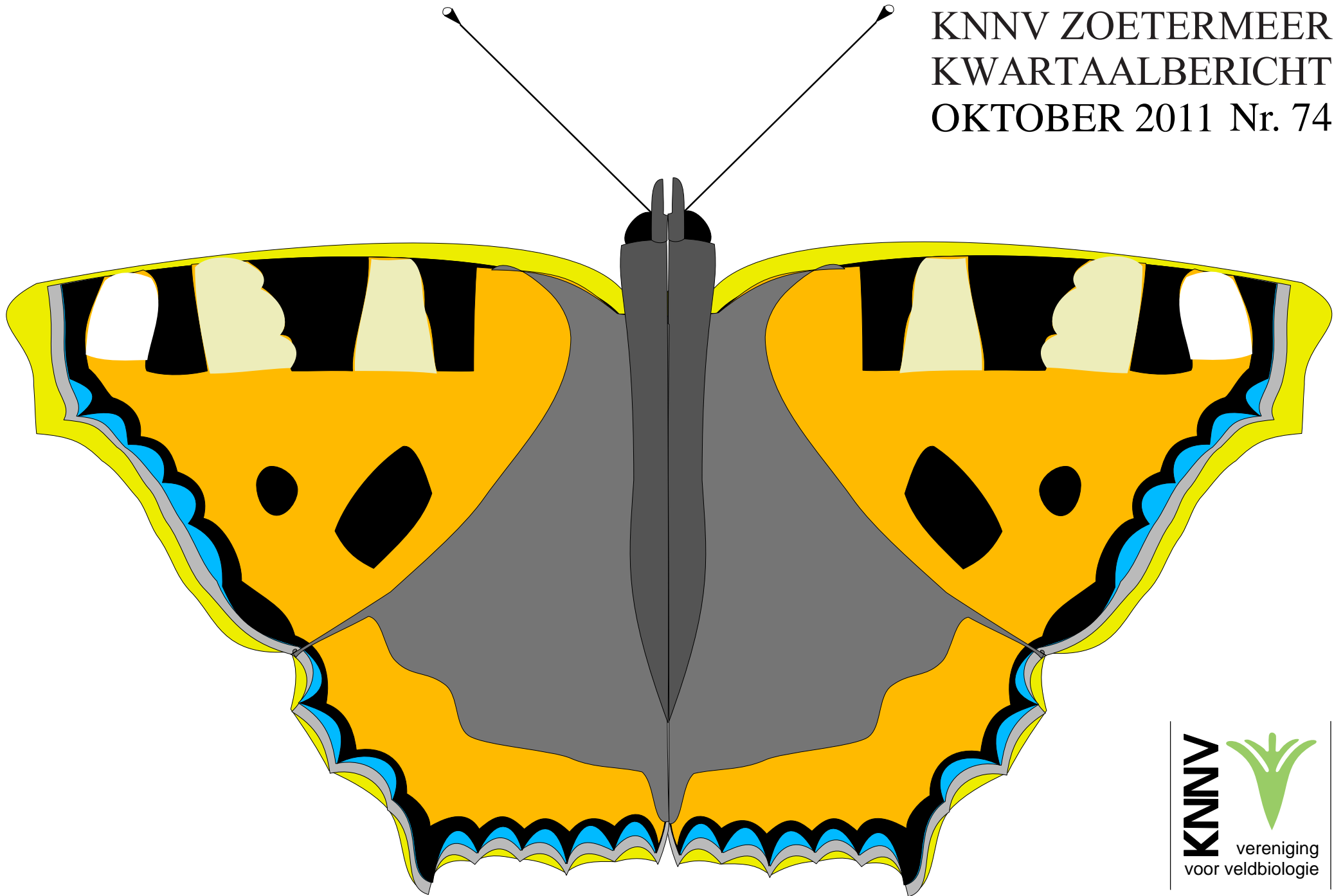

KNNV ZOETERMEER
KWARTAALBERICHT
OKTOBER 2011 Nr. 74

INHOUD

VAN DE REDACTIE	3
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP	3
1 OPMERKELIJKE PLANTENVONDSTEN GEDURENDE HET DERDE KWARTAAL	3
2 BOTANISEREN BIJ DE Plassen	8
3 NOGMAALS HET WESTERPARK	9
4 CURSUSDAG PLANTEN LEREN DETERMINEREN.....	10
5 BOTANISEREN OP HET LAND VAN BOER FREEK.....	11
6 NOG EENS PLANTEN ZOEKEN OP EEN VERLATEN BEDRIJVENTERREIN	12
7 HET BALIJBOS (TWEDE BEZOEK DIT JAAR).....	13
8 DE LEYENS OP ZATERDAG 3 SEPTEMBER.....	13
9 KOMEN EN GAAN, WAT IS EN WAT WAS KM-HOK 305753, X=92KM, Y=450KM	14
10 BEEKBERGERWOUD, EEN NIEUW BOS MET EEN OUDE NAAM	15
11 BOMEN EN BOSSEN.....	17
GEZIEN IN ZOETERMEER	20
12 UIT HET VOGELDAGBOEK VAN ADRI DE GROOT	20
13 TUINVLINDERWAARNEMINGEN 2011	24
14 BUNZING IN DE LEYENS	25
15 LIBELLEN IN EN ROND DE TUINVIJVER	25
16 DE VERSPREIDING VAN SPRINKHANEN EN KREKELS IN ZOETERMEER	26
BUITEN DE VERENIGING	27
17 DE GEMEENTE HERIJKT HAAR NATUURBELEID.	27
18 FOTOWEDSTRIJD "PRIELBOS IN BEELD"	27
19 BASISCURSUS "VLEERMUIZEN IN ZOETERMEER"	28
20 VLEERMUIZEN IN DE STAD, LANDELIJKE BIJeenKOMST IN ZOETERMEER	28
21 NOORDNATUURNIEUWS, HERFST 2011	30
22 NATUUR- EN MILIEUAGENDA	31
NAMEN.....	32
IK WIL OOK LID WORDEN	32
INDEX	33

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis.
Zij zoekt haar journalisten, want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

Doe 1x per 2 à 3 weken 2 uurtjes mee met de plantenwerkgroep.

Goeie sfeer, boeiend, leerzaam, nuttig.

Informatie:

Joke de Ridder tel. 079-3616973

Film: Zoetermeer, een stad vol leven, biodiversiteit van een groeikern

Halverwege de jaren '60 van de vorige eeuw werd Zoetermeer groeikern en groeide in 50 jaar tijd uit van een dorp van 9000 naar een stad van 120.000 inwoners. In mooie en sfeervolle beelden laat de DVD zien dat het groen onlosmakelijk deel uitmaakt van deze nieuwe stad. Dat levert een gezonde, groene leefomgeving en een reeks sterk van elkaar verschillende parken op met als gevolg een verrassende hoeveelheid plant- en diersoorten. Met het voltooiën van de wijk Oosterheem komt het eind van die groei in zicht. Voor de KNNV-afdeling Zoetermeer was dat de reden om deze DVD te laten maken. Het doel is de kijker uit te dagen om die soortenrijkdom zelf te gaan ontdekken.

Bestellen van de DVD kan als volgt:

Maak € 10 (leden € 8) over op postrekeningnr. 79436 t.n.v. A. Janssen te Zoetermeer onder vermelding van uw adres en telefoonnummer.

Jaar van de bossen (zie blz. 17)

Vanwege het Jaar van de bossen organiseert de KNNV-afd. Zoetermeer voor de tweede keer dit jaar een bomenwandeling met Lodewijk Van Duuren.

Datum: zondag 30 oktober

Aanvang: 14.00 uur

Verzamelen: Binnenpark, Broekweg bij restaurant De Sniep

Fotowedstrijd "Prielenbos in Beeld" zie blz. 27

Van de redactie

Tegenwoordig is het groen vaak onderwerp van discussie in Zoetermeer. Soms lijkt het er zelfs op dat groen alleen maar problemen veroorzaakt, zowel bij bewoners als bij de politiek. Hoe heeft dat zover kunnen komen? Toen Zoetermeer in 1966 aan zijn grote groei begon is bewust gekozen voor een parkstad die aan bewoners van de Haagse binnenstad een leefbaar, groen alternatief moest bieden. Het groen was zo halverwege de jaren '60 van de vorige eeuw echter nog erg traditioneel van karakter. Een verlengstuk van de achtertuin met rozenvakken, borders met vaste planten en gezellige ligusterhaagjes. De gemeentelijk vakbekwaam hovenier vulde in die tijd zijn dagen met schoffelen, kantjes steken, maaien en snoeien. Dat het groen van al die grote stadsuitbreidingen uit die tijd niet op deze traditionele wijze ingericht en beheerd kon worden werd snel duidelijk. In 1970 besloot een groep jonge groenontwerpers het over een totaal andere boeg te gooien. Zij kozen voor "bosplantsoen".

Bosplantsoen is een verzameling inheemse bomen en struiken die: snel groeit, goedkoop in aanschaf en gemakkelijk in onderhoud is en ook nog goed is voor de natuur! Een schitterend idee dat overal in Nederland navolging kreeg, zo ook in Zoetermeer. In het kader van het creëren van groene wijken werden overal snelgroeiende bomen en struiken geplant, soms zelfs op de meest ongelukkige plekken. Al gauw werd duidelijk dat deze nieuwe beplantingsvormen een andere beheervorm vereiste. En zo infiltrerden bosbouwkundige principes het stedelijk groenbeheer. Hele groenvakken werden bij de grond afgezet en het kappen van bomen en struiken als reguliere beheermaatregel deed zijn intrede. Dat de traditioneel opgeleide hovenier hier grote moeite mee had laat zich raden. Bovendien werd door de jaren heen te pas en meestal te onpas (veelal als bezuinigingsmaatregel!) de mening geventileerd dat dit natuurlijk groen niet of nauwelijks beheer behoeft!

We zijn inmiddels 40 jaar verder. Het natuurlijk groen is hier en daar letterlijk uit zijn voegen gebarsten. Veel bosplantsoen is niet op tijd uitgedund met als resultaat een stakerige, weinig aantrekkelijke begroeiing. Veel soorten hebben zich massaal uitgezaaid en snelgroeiende straatbomen als populier en wilg zijn aan het einde van hun levensloop gekomen en staan op de nominatie om vervangen te worden. Andere staan te dicht op elkaar of op de huizen en zorgen voor permanente duisternis en/of drukken het wegdek op. Kortom er zullen de komende jaren vele bomen gekapt gaan worden. Het meestal vrij ongenueanceerde krantencommentaar hierop spreekt steevast van kaalslag. Dit heeft de lokale politiek weer in actie doen komen door te stellen dat er voor iedere gekapte boom een nieuwe moet worden teruggeplant. Of dat voor de stedelijke natuur altijd de beste oplossing is staat echter nog te bezien. Inmiddels heeft de gemeente nagedacht over haar groene toekomst en haar (duurzaam) bomenbeleid geformuleerd. Ongetwijfeld zal ook onze vereniging geconsulteerd worden. Aan ons KNNV'ers de taak om onze gemeente te adviseren over de effecten van het voorgestelde bomenbeleid op de stedelijke natuur. Het gaat daarbij niet alleen om stadsvogels en vleermuizen, maar ook om insecten en bloemrijke, zonnige bermen en tuinen vol vlinders en bijen!

BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP

1 Opmerkelijke plantenvondsten gedurende het derde kwartaal

Johan Vos

Grasklokje (*Campanula rotundifolia*)

Sinds de Zoetermeerse veldgids voor beschermde en bedreigde soorten is uitgekomen proberen we te achterhalen of de ooit eerder vastgestelde beschermde plantensoorten nog steeds in Zoetermeer aanwezig zijn. Dat geldt ook voor het grasklokje dat in 2004 in Rokkeveen werd aangetroffen. Na 7 jaar, op 24 juni 2011 bleek deze voor Zoetermeer zeer zeldzame klokjessoort nog steeds op dezelfde groeiplaats aanwezig. Aan de Ciciliagang stond een tiental exemplaren prachtig te bloeien, verstopt tussen klinkers en heermoes!

Fig. 1 Grasklokje

Fig. 2 Bilzenkruid (*Hyoscyamus niger*)

Johan Vos

Bilzenkruid (*Hyoscyamus niger*)

Een nieuwe soort voor Zoetermeer dook op in het Westerpark op een plek waar een door mensen veroorzaakte "natuurramp" had plaatsgevonden. Door veel te ingrijpende snoeiactiviteiten van het afgelopen winterseizoen bleek er van de oorspronkelijke aanplant weinig tot niets meer over te zijn. Vervolgens werd afgesproken dat er hier nieuwe aanplant noodzakelijk was. Inmiddels zijn er bomen en struiken teruggeplant. Wat bleek echter gedurende de zomerperiode die achter ons ligt? Langs het geasfalteerde voetpad dat het rampgebied doorkruist doken verschillende (voor Zoetermeer) vreemde planten op waaronder dit zeldzame bilzenkruid.

Bilzenkruid is een in Nederland kwetsbare soort van de rode lijst die o.a. bekend is van zeer voedselrijke plekken in de duinen.

Aan deze giftige plant worden al sinds mensenheugenis geneeskrachtige eigenschappen toegekend. Zo zou het allerlei waanvoorstellingen kunnen oproepen en bekentenissen van gevangenen kunnen afdwingen. Maar ook in deze tijd wordt bilzenkruid nog ingezet voor geneeskundige doeleinden. Zo is het een van de bestanddelen van het antroposofisch geneesmiddel "Cardiodoron" wat gebruikt wordt bij hartritmestoornissen. Het wordt door de firma Weleda (o.a. gevestigd in Zoetermeer) op de markt gebracht.

Esdoornganzenvoet (*Chenopodium hybridum*)

Op dezelfde plek waar het bilzenkruid opdook verscheen zo'n tien meter verderop de esdoornganzenvoet. Een weinig opvallende soort die gauw over het hoofd kan worden gezien. Enkele jaren geleden werd deze soort voor het eerst in Zoetermeer in Palenstein door een medewerker van een ecologisch adviesbureau vastgesteld. Dit is echter de eerste keer dat ik de esdoornganzenvoet zelf in Zoetermeer heb waargenomen. Wat bij deze ganzenvoet opvalt is de eindingse bloeiwijze en de bladen die van een aantal grove tanden zijn voorzien. Aan deze bladvorm (die wel wat lijkt op het blad van de Noorse esdoorn) heeft de soort ook zijn naam te danken. Wat de groeiplaats betreft komt de esdoornganzenvoet voor op stikstofrijke, omgewerkte zand- of kleigrond. Waarom juist deze ganzenvoet zeldzaam is blijft gissen.

Fig. 3 Esdoornganzenvoet

Fig. 4 Blad esdoornganzenvoet

Johan Vos

Fig. 5 Groene amarant

Fig. 6 Draadgierst

Johan Vos

Groene amarant (*Amaranthus hybridus*)

Op ongeveer dezelfde plek dook een hele verzameling amaranten op. Amaranten staan bekend als een moeilijke groep. Het meest algemeen voorkomend in Zoetermeer zijn papagaaienkruid en kleine majer. De laatste kennen we vooral van de wijktuinen. Groene amarant komt nog niet voor in onze databank maar de kans is groot dat we deze soort niet eerder hebben onderscheiden. Gezien de vorm van de bloemdekbladen (zie de Heukels' flora, 23ste druk, blz. 300/301) geeft een goede loop echter direct uitsluitel. Van de planten uit het Westerpark kon niet met zekerheid de ondersoort worden vastgesteld. De vruchten waren daarvoor niet voldoende gerijpt. Op maandag 26 september werd de groene amarant ook in het centrum van Zoetermeer (Londenstraat) aangetroffen.

Draadgierst (*Panicum capillare*)

Deze Amerikaan, o.a. bekend van maïsackers duikt de laatste jaren steeds vaker op in het stedelijk gebied. Gezien dit sierlijke gras ook nogal eens aan boeketten wordt toegevoegd en de soort in steden opvallend vaak opduikt in de buurt van bloemenstalletjes spreekt Ton Denters van boeketvluchtelingen. Dat dit gras nu in flinke aantallen in het Westerpark opduikt is een raadsel en kan maar moeilijk verklaard worden vanuit dit "vluchtelingengedrag".

Baardgras (*Polypogon monspeliensis*)

De zoektocht van 23 juni jl. leverde het nooit eerder in Zoetermeer aangetroffen baardgras op. Het gaat om een éénjarig grasje met een opvallende aarpluim waar vooral de lang genaalde kelkkafjes de aandacht trekken. Baardgras komt van oorsprong uit Zuid-Europa en Noord-Afrika en is in Nederland een zeldzame verschijning. De tot nu toe bekende groeiplaatsen zijn omgewerkte zandgrond en ontziltende schorren en kwelders. Naast het voorkomen van fraai duizendguldenkruid duidt ook deze soort op licht brakke omstandigheden bij de Noordhovense poelen.

Annet de Jong

Fig. 7 Baardgras

Anke de Bruin

Fig. 8 Fraai duizendguldenkruid
detail versmalde kroonbuis

Fraai duizendguldenkruid (*Centaurium pulchellum*)

Deze tere verschijning is nu niet direct een soort die je op de Zoetermeerse voedselrijke kleigrond verwacht. Fraai duizendguldenkruid komt vooral voor in het maritiem district op kalkrijke, niet te

voedselrijke zilte bodem. Zelf ken ik deze soort van de groene stranden op de waddeneilanden. Ook op de opgespoten terreinen rond Amsterdam kwam deze soort indertijd veelvuldig voor. Het zand dat daarvoor gebruikt werd kwam uit het Noordzeekanaal en dat was natuurlijk ook van oorsprong brak. In Zoetermeer ontdekte Anke de Bruin deze soort eind juni rond de Noordhovense poelen, waar brak kwelwater uit de diepe ondergrond aan het bodemoppervlak kwam. Of dat het voorkomen van fraai duizendguldenkruid helemaal kan verklaren weet ik niet maar opmerkelijk is het wel!

Veldrus (*Juncus acutiflorus*)

Deze rus die wel wat lijkt op paddenrus is een soort die je niet zo gauw in Zoetermeer verwacht. Toch staat hij al ruim 30 jaar in de natuurtuin in het Westerpark. Zoals wel met meer planten is gebeurd, is deze soort waarschijnlijk met het hooi dat hier in de beginfase (begin jaren '80 van de vorige eeuw) van de tuin is uitgelegd, meegekomen. Dat hooi was afkomstig uit de landschappentuin van het Haagse Zuiderpark. Veldrus onderscheidt zich van de andere in Zoetermeer voor komende russen door de geleidelijk toegespitste bloemdekbladen (zonder topspitsje).

In tegenstelling tot een aantal andere soorten is het de veldrus (nog) niet gelukt om via deze route het Westerpark te koloniseren.

Heukels' flora

Fig. 9 Veldrus, bloeiwijze met vrucht

Johan Vos

Fig. 10 Steenbreekvaren op een kademuur met Belgische keitjes

Annet de Jong

Fig. 11 Alsemambrosia bij stadsboerderij het Buitenbeest

Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*)

Deze beschermde muurvaren komt zeer spaarzaam op een aantal kademuren in Zoetermeer voor. Hoewel Belgische keitjes nu niet echt bekend staan als een ideaal substraat voor muurplanten is ook deze net ontdekte nieuwe groeiplaats (Vijverhoek Driemanspolder) weer een kadewand met deze keitjes.

Gezien de plannen van de gemeente voor dit winkelcentrum wordt deze groeiplaats bedreigd. De plantenwerkgroep zal de gemeente wijzen op haar verantwoordelijkheid.

Alsemambrosia

En tot slot zijn er ook dit jaar in Zoetermeer weer een aantal groeiplaatsen van alsemambrosia (de hooikoortsplant) ontdekt. Het gaat om het Westerpark en stadsboerderij het Buitenbeest aan de Voorweg. Nieuwe groeiplaatsen kunt u doorgeven via zoetermeer@knnv.nl met vermeld: datum, vindplaats en het aantal planten.

2 Botaniseren bij de plassen

Herman Groenewegen

Onderweg naar de Zoetermeerse en Noordhovense plas pakten zich donkere wolken samen, een spat regen daalde neer. Ik weet niet of het door het montere gezelschap kwam maar bij aanvang klaarde het weer plotseling op.

Op donderdag 23 juni trokken de volgende PWG-ers een spoor door KM-hok 30.48.51: Annet, Joke, Anke, Fred R, Wim, Johan, Henk en Herman.

De oever werd het eerst afgetast. Veel duizendblad, margriet, smalle weegbree. Ook luzerne liet zich weer eens zien.

Wie van klavers houdt kwam deze avond goed aan zijn trekken, zo werden we gewaar: kleine, rode en witte klaver (de laatste zonder stengelbladen), witte honingklaver, hopklaver (let op de deelblaadjes die voorzien zijn van een kort driehoekig topspitsje), basterdklaver, moeras- en rechte rolklaver (de laatste twee soorten voorzien van een holle stengel).

Wat de Nederlandse plantennamen betreft zouden we zonder het Latijn al gauw aan een Babylonische spraakverwarring ten onder gaan!

Na de klavers kwamen de russen aan de beurt: zeegroene rus (met een geribde stengel), pitrus (met een grasgroene gladde stengel), platte rus (met een afgeplatte stengel), zomprus (met diepzwarte vruchten) en heen die vroeger zeebies heette.

Met zijn voeten in het water kwam de wolfsfoot te voorschijn en vlak ernaast z, lekker voor in de thee.

We verplaatsten ons naar de drassige rietvelden, daar troffen we nogal wat harige ratelaar (gele bloem en behaarde kelk). De juiste naam voor zo'n ratelaar vinden is geen sinecure. De beharing (met de loep bekijken!) is daarbij cruciaal. Het gaat om de details!

Moerasandoorn, koninginnenkruid of leverkruid. Annet, wie anders, zag al van verre een orchis! Bitterzoet stond in het water met paarse bloem en de groene door een wit randje omgeven vlekjes. In het water: klein en veelwortelig kroos en de slanke waterkers (met de kleine witte bloempjes)

Verder noteerde ik: gewone brunel ook wel bijenkorfje genoemd, heelblaadjes (de wetenschappelijke soortnaam dysenterica duidt op de ziekte die er ooit mee bestreden is), haagwinde en niet te vergeten het zompvergeet-mij-nietje (met een insnijding die tot halverwege de kelk reikt).

Als leerling onkruidkenner zag ik planten die verdacht veel op gras leken. Deze planten waren: kamgras (bloeiwijze doet denken aan een kammetje), fioringras en trosdravik. Het laatste gras kent twee ondersoorten maar voor de wetenschappelijke verzamelnaam "Bromus racemosus" geldt tegenwoordig de Nederlandse naam trosdravik.

Fig. 12 Ringelwikke

Fig. 13 Vierzadige wikke

Plotsklaps verstomden de stemmen, een drukkende stilte overviel de groep bij het aanschouwen van het klapstuk van de avond, een nooit eerder aangetroffen grasje met opvallend lang genaalde kelkcafjes.

Een oplettende lezer kan zich afvragen waar blijven de wikkes? Daar komen ze: vogelwikke, smalle wikke, vierzadige wikke (u raadt het, met 3 tot 5 zaden per peul), ringelwikke en een uitgebloeide wikkesoort met een opvallend behaarde peul. Helaas zonder bloemen dus kwamen we hier ook niet uit.

Op de weg terug troffen we veel heermoes, een vertegenwoordiger van de paardenstaartfamilie, net als lidrus trouwens die we niet zagen. Om ze uit elkaar te halen hanteert Tilly voor de laatste soort de volgende code of ezelsbruggetje (klm = korte leden moeras) Maar dan is het wel handig om te weten dat lidrus een moerasplant is.

Op deze aangename en voor mij leerzame avond smaakten 105 soorten het genoeg om door ons op naam te worden gebracht.

Naschrift van de redactie:

Na enige tijd kon de opvallende grassoort op naam gebracht worden, het was baardgras (*Polypogon monspeliensis*). Voor details zie *Fig. 7* blz. 6.

Later zijn Annet en Anke nog het gebied in geweest om meer materiaal van dit bijzondere grasje te verzamelen. Daarbij ontdekte Anke toen ook nog fraai duizendguldenkruid (*Centaureum pulchellum*). Voor details zie *Fig. 8* blz. 6.

3 Nogmaals het Westerpark

Joke de Ridder

Op zaterdag **9 juli** stonden wij voor de tweede keer dit jaar bij de ingang van Burggolf, aan de Heuvelweg. We waren met z'n vijven, Henk, Anke, Bob, Johan en ik.

De wandeling begon over het wandelpad langs de golfvelden, niet over het gras dus, dit vanwege de overvliegende golfballen. Vlak langs het pad kregen toch nog enkele plantjes een kans om hoger te worden dan 1 cm. Bijvoorbeeld hopklaver, grote ereprijs en klein streepzaad.

Je hebt gelukkig stukken langs de bosrand waar niet gemaaid wordt en waar zelfs grote kaardenbol en gewone klit een kans krijgen. Er was zelfs een heel "wild" stuk op het golfterrein te vinden waar, ongetwijfeld ingezaaid, wilde cichorei, muskuskaasjeskruid, teunisbloemen, wilde reseda, St. Janskruid, vlasbekje en keizerskaars stonden. Hier zag je ook meteen veel insecten vliegen. Een ware oase in een spiegelgladde groene woestijn.

Een leuk plantje is het rood guichelheil, wat in deze tijd van het jaar weer te vinden is. Uit de naam is af te leiden dat het plantje vroeger als geneesmiddel tegen geestesziekten gebruikt werd (ik vond het terug in het boek "Planten en hun naam", van H. Kleijn).

Toen we een pad naar links namen, om niet de hele tijd langs het golfterrein te hoeven lopen, vonden we zowel de gewone als de reuzenberenklauw. De laatste heeft enkelvoudige bladen ("uit één stuk) en een roodgevlekte stengel en is dus al te herkennen voordat hij zo reuze groot is geworden. Toen bleken we echter het kilometerhok uit te lopen, dus rechtsomkeer.

Het is al weer tijd voor akkermelkdistels, gewone melkdistels, en harige wilgenroosjes, je krijgt er al bijna een herfstgevoel van. Een basterdwederik gaf problemen met determineren, uiteindelijk uitgekomen op bergbastaardwederik, dat blijft een lastige groep.

Fig. 14 Wouw

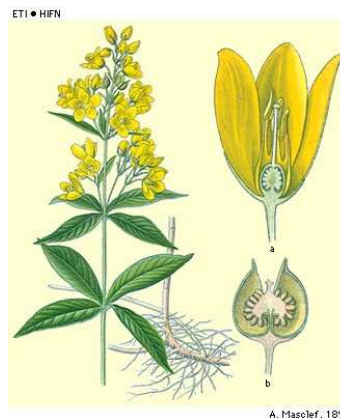

Fig. 15 Grote wederik

De vorige keer hebben we hier een ransuil gezien, deze zat er vandaag helaas niet. Ook de goudfazant liet het afweten. Later zagen we wel een fazantenfamilie.

Toen we de golfers achter ons hadden gelaten vonden we een ons onbekend gras. Ik heb een niet-bloeiende spruit meegenomen om thuis te determineren. Dat valt toch nog niet mee. Ik kwam op iets anders uit als Johan. Uiteindelijk bracht Joop Mourik helderheid: duinriet.

Op het jacobskruiskruid zaten de mooie zwartgeel gestreepte rupsen van de jacobsvlinder. Nog een paar leuke plantenvondsten: wouw, langs het recent opgehakte bospad. Daar ook weer gele kamille die we dit jaar al vaker zagen en een beklierde nachtschade. Tot slot ook nog de grote wederik, ook een nieuwe soort voor dit gebied.

Opvallend was ook het hoge riet van soms wel een paar meter hoog!

Na de officiële wandeling zijn Bob en Joke met Johan nog even een bijzondere waarneming gaan bekijken: het bilzenkruid, *Hyoscyamus niger*. Hoe deze giftige plant hier terechtgekomen is? Ik ken de plant wel uit de Weleda-tuin maar daarbuiten had ik hem nog nooit gezien. Mooie plant!

4 Cursusdag planten leren determineren

Johan Vos

Johan Vos

Fig. 16 Joke de Ridder in actie

Op zaterdag **23 juli** was het dan eindelijk zover. Onze gastdocent Adri Spruit zou ons een voorproefje geven van de cursus determineren zoals hij die al een aantal jaren in Gouda geeft. Anke, Fred J, Joke, Tilly en Wim, Ank Smits en ik hadden ons als "proefkonijn" voor deze dag aangemeld.

Dat het soorten strepen zoals wij dat gewend zijn te doen (en in sommige gevallen controleren in de flora) iets anders is dan determineren mag duidelijk zijn. Voor alle duidelijkheid, een juiste determinatie begint met goed gereedschap. Een Heukels' flora en wellicht als aanvulling de Eggelte veldgids, het rijk geïllustreerde botanisch woordenboek (KNNV-uitgave uit 2008) en een goede loep.

Bij het determineren gaat het er steeds om dat de verschillen en overeenkomsten tussen de planten(soorten) worden herkend en opgespoord. Dat dit niet altijd simpel is bleek al snel uit de opdracht om uit het meegebrachte materiaal stapeltjes planten te selecteren die tot één soort behoren.

Als hulpmiddel zijn daarvoor de bekende sleutels ontworpen maar die staan vaak vol met vaktermen. Die termen worden verklaard in het botanisch woordenboek en aan de hand van een tekening verder verduidelijkt.

Iedere keer als we vol goede moed aan de slag gaan levert dat dan weer de nodige discussie op. Maar uiteindelijk is dit natuurlijk wel de manier om verder te komen met het op naam brengen van soorten. Het meelopen met ervaren floristen kent zo zijn beperkingen weten we inmiddels allemaal.

Gedurende de dag liet Adri ons aan de hand van een groot aantal sheets kennismaken met familie-, geslachts- en/of soortkenmerken. Verschillende tussen één- en tweezaadlobbige planten, de verschillende boterbloemsoorten binnen het geslacht boterbloem), de unieke eigenschap van vogelmuur met één rij haren op de stengel enz.

Hoewel ik niet helemaal tot het eind van de dag kon blijven ging ik met een positief gevoel naar huis. De aanpak van Adri lijkt mij niet alleen uiterst zinvol voor beginners maar ook voor mensen die planten gewend zijn te herkennen aan een totaal zoekbeeld. Zo'n zoekbeeld is opgebouwd uit verschillende al dan niet relevante kenmerken in combinatie met een flinke dosis gebiedskennis, de tijd in het seizoen (bloeitijd) en soms de geur/smaak.

Conclusie: de proefdeelnemers adviseren het bestuur van onze KNNV-afdeling om Adri te vragen om in 2012 in Zoetermeer een volledige cursus "leren planten determineren" te organiseren.

5 Botaniseren op het land van boer Freek

Tilly Kester en Johan Vos

De eerste keer dat de plantenwerkgroep te gast was op het boerenland van boer Freek van Leeuwen, aan de rand van Zoetermeer was op donderdagavond 26 mei. Het was een van de schaarse regenachtige avonden in mei (Fred R doet verslag van deze avond in kwartaalbericht nr. 73, blz. 11 en 12) Inmiddels heeft het warme, extreem droge voorjaar plaatsgemaakt voor een koele, kletsnatte zomer. Op donderdagavond 4 augustus hadden we in Zoetermeer zo rond 18.30 uur zelfs te maken met een echte wolkbreuk. Om die reden hebben we ons inventarisatiebezoek aan het boerenland verplaatst naar zaterdagochtend 6 augustus.

Maar ook toen zag de lucht er dreigend uit, gelukkig was de temperatuur aangenaam. Anke, Tilly en ik meldden ons om 10.00 uur bij de boer die ons op een in zijn ogen interessante kavel wees.

De kavel met vochtig grasland werd door koeien begraaasd maar de zompige oeverzones (inclusief de aangrenzende sloten) zagen er veelbelovend uit. Hoewel we niet met hooggespannen verwachtingen aan ons werk begonnen, werden we al inventariserend toch steeds enthousiaster. Eerst de sloot: hier troffen we het complete sortiment kroossoorten aan. Inclusief bultkroos dat in deze tijd van het jaar duidelijk herkenbaar is. Zelfs de grote kroosvaren was, erg vroeg dit jaar, al volop aanwezig. Verder stijve waterranonkel in vegetatieve vorm, smalle waterpest, grof hoornblad, tenger fontijnkruid en ook weer eens zittende zannichellia en pleksgewijs veel slanke waterweegbree. Verder aan de oever kleine waterrepepe, moeraswalstro en moerasvergeet-mij-nietje en bijzonder voor ons: moeraszoutgras, groot moerasscherm, water- en pijptorkruid.

Deze "soorten van het boerenland" troffen we vroeger ook nog wel eens op Zoetermeers grondgebied aan en dan vooral aan de randen van de stad. Hoewel ze in de Heukels' flora steevast als algemeen voorkomend in het Laagveendistrict staan vermeld zijn het voor ons toch mooie "buitenkansjes" waar we erg enthousiast van worden.

Omdat we deze ochtend een ander perceel bezochten dan op 26 mei jl. is Tilly, later in augustus nog eens terug geweest om, nu samen met Adri van Heerden het perceel van 26 mei opnieuw aan een onderzoek te onderwerpen.

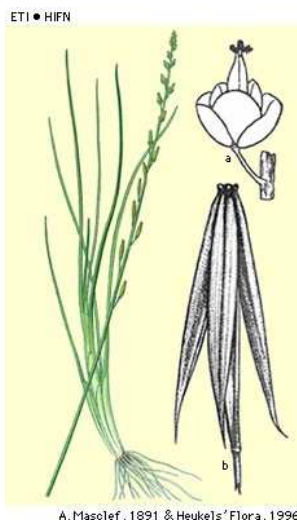

Fig. 17 Moeraszoutgras

Fig. 18 Watertorkruid

Hieronder Tilly's verslag:

Omdat we op 26 mei bij boer Freek van Leeuwen zowat weggespoeld waren, wilde ik graag hetzelfde stuk land nog een keer bekijken, zeker nadat we op het andere stuk leuke soorten als moeraszoutgras gevonden hadden. Johan stelde voor om contact op te nemen met Adri van Heerden, hij is een expert op het gebied van planten (en dieren) van het agrarisch polderlandschap. Ik heb met Adri een afspraak gemaakt voor woensdag 17 augustus. De weersvooruitzichten waren goed, het zou heerlijk zomerweer worden. Even twijfelde ik aan het afgesproken tijdstip maar achteraf bleek dat Adri op de fiets een beetje verdwaald was. Hij heeft zelf een opname van 50 meter gemaakt terwijl ik tegelijkertijd onze streeplijst heb aangevuld. Uiteindelijk hebben we alle slootkanten bekeken. Die ene plant waarvan we vermoedden dat het pijptorkruid was hebben we teruggevonden en wat bleek: het was pijptorkruid, zoals zoveel moerasplanten uitgerust met holle stengels. De sloten stonden inmiddels behoorlijk vol met soorten als pijlkruid, grote egelskop en verschillende waterweegbreesoorten. De ene bijzondere zegge van de vorige keer hebben we helaas niet teruggevonden. Maar we hebben wel andere leuke soorten gevonden zoals watervorkje (een levermos), watertorkruid, moerasmuur, knopkroos(!), zachte duizendknoop, smalle waterweegbree en zachte witbol en ook nog twee kranswiersoorten. Daarnaast hebben we de rietsprinkhaan, de kustsprinkhaan, een watersnip, poelslakken en een wapenvliegsoort waargenomen. Op weg naar huis reed ik door Noordhove en zag in het plantsoen ca 40 knaloranje vruchten op stelen van de gevlekte aronskelk. Verder ontdekte ik in Seghwaert weer kransgras op dezelfde plek waar het al jaren staat, dit keer echter in een voortuintje.

Soms lijkt het raadzaam om Zoetermeer maar te overkappen

De excursie van 28 juli naar de Geerweg werd afgelast en die van 4 augustus op het bedrijventerrein Lansinghage verliep bijna geheel in de (zachte) regen. Maar op 18 augustus was het, ondanks een sombere buienradar, een mooie avond in het Balijbos.

Hieronder twee, korte verslagen van twee herhalingsexcursies.

6 Nog eens planten zoeken op een verlaten bedrijventerrein

Henk Lubberding

Op 4 augustus hebben we (Johan, Anke en Henk) nogmaals bedrijventerrein Lansinghage bezocht.

Fig. 19 Kaal knopkruid

Fig. 20 Bleekgele droogbloem

Wat het meest opviel was de zorg die op dit bedrijventerrein besteed wordt aan het "onkruid bestrijden". De perkjes en middenberm zagen er onberispelijk, vers gewied uit, maar toch hebben we in de druilregen nog 84 soorten gevonden. Veel van de soorten waren ook al tijdens onze eerste bezoek dit jaar, op 21 april aanwezig; een interessante nieuwe was de bleekgele droogbloem. Ook konden we nu eens duidelijk het verschil tussen harig en kaal knopkruid ervaren. (harig met afstaande haren, kaal zonder of hoogstens met aangedrukte haren). Ook dit keer werden de planten uit de aangelegde groentetuin niet meegerekend.

Meer naar het water, bij de ingang van de hondenclub was de variatie aan planten spectaculair te noemen door het zaaien van een wilde-planten mengsel met o.a. bolderik, groot kaasjeskruid, korenbloem en gele ganzenbloem.

7 Het Balijbos (tweede bezoek dit jaar)

Henk Lubberding

Onder onverwacht prachtige weersomstandigheden, d.w.z. stralende zon, hebben we (Johan, Joke, Anke, Tilly, Bob en Henk) op 18 augustus wederom het Balijbos geïntroduceerd. Veel tijd werd besteed om de planten te herkennen die achter het hoge groene hek van het baggerdepot van het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard stonden. Uiteindelijk bleek de oogst in en bij het Balijbos niet erg af te wijken van die van 7 mei jl., met dien verstande dat het daslook uitgebloeid en van het toneel verdwenen was. Daarentegen waren echte valeriaan en mannetjesvaren nog steeds van de partij. Opmerkelijk waren de vele, nog kleine exemplaren van de brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*).

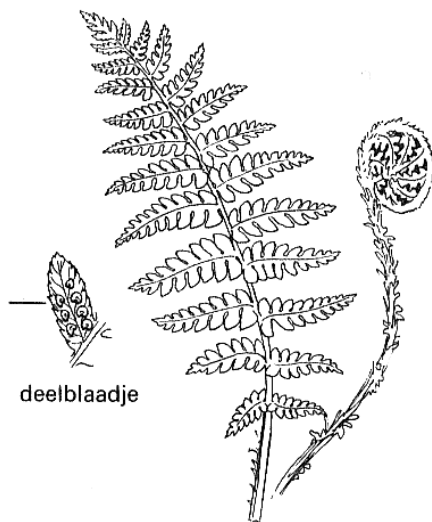

Fig. 21 Mannetjesvaren

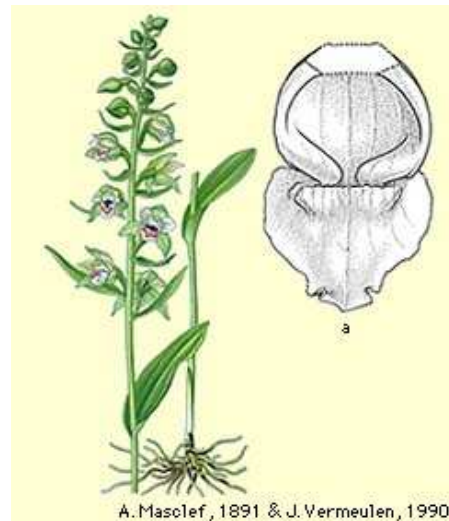

Fig. 22 Brede wespenorchis

8 De Leyens op zaterdag 3 september

Herman Groenewegen

Darwin wist het al: alleen de sterkste onder ons met een beetje aanpassingsvermogen blijven over, et voila Johan, Henk en Herman begonnen aan hun plantenzoektocht in het centrum van Zoetermeer. Die tocht zou hen uiteindelijk naar het zonovergoten Binnenpark leiden.

Onderweg noteerden we harig knopkruid, zachte ooievaarsbek, engels raaigras, gewoon varkensgras, vogelmuur, smalle weegbree en nog veel meer van dat algemeen voorkomende spul.

Opmerkelijk was de vondst van straatliefdegras, een plat tegen de verharding aangedrukt grasje, dat zijn naam te danken geeft aan haar eerste vindplaats in Nederland, de tippelzone in Rotjeknor. De zaden zijn via de Rotterdamse haven verspreid door de banden van vrachtauto's door heel Nederland. Om die reden tref je het plantje dan ook vaak aan op parkeerplaatsen.

Verderop akkermelkdistel (wit melksap in de stengel), bosrank, gewoon duizendblad, rode klaver, pastinaak, hopklaver, Sint janskruid (geneeskrachtig), glanshaver, timoteegras, kortom de gebruikelijke flora waar wij zo van houden. Uiteraard was ook het jacobskruiskruid present. In gedroogde vorm in het hooi aanwezig is deze soort giftig voor het vee.

Kleverig kruiskruid is een echte urbane soort die veel Nederlandse steden veroverde door gebruik te maken van het spoor, let wel zonder een kaartje te kopen!

De teunisbloem die haar schoonheid pas tegen de avond prijsgeeft en wel binnen een paar minuten. Met het boerenwormkruid kun je vee ontwormen en het zevenblad kan je gebruiken voor pesto's en salades. Als we de natuur toch niet hadden!

Toen ontdekten we ineens de akkerwinde (met zijn roze of roze gestreepte bloemen) in de ligusterhaag aan de Broekweg. Het verschil qua bladvorm met de veel algemenere haagwinde was overduidelijk. De grote kattenstaart met zijn paarsrode bloemen, in schijnkransen gerangschikt aan de waterkant stond er prachtig bij.

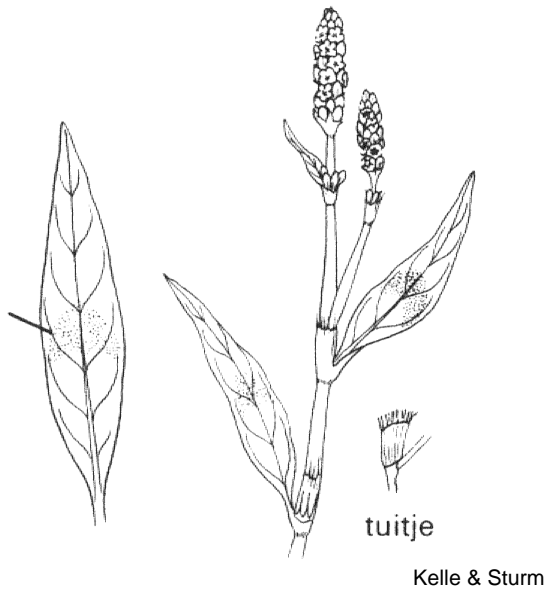

Fig. 23 Perzikkruid

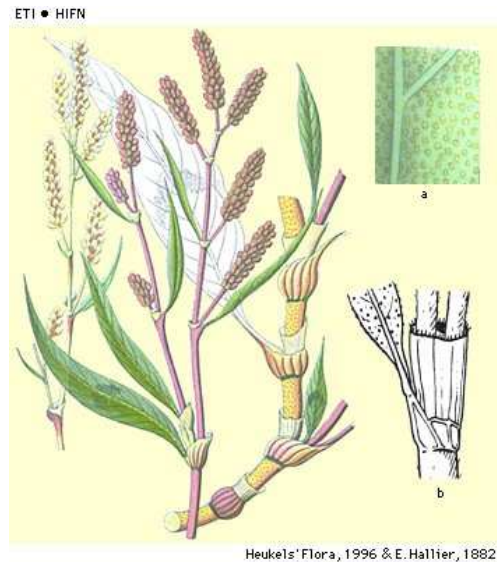

Fig. 24 Beklierde duizendknoop

Inmiddels hadden we het Binnenpark bereikt. Dit park is dit jaar flink aangepakt. Er is veel gesnoeid en veel grasland is overhoop gehaald en opnieuw ingezaaid. Dat er niet alleen gras was gezaaid werd al snel duidelijk. Op de ingezaaide plekken troffen we bekende éénjarige soorten aan als korenbloem, slaapbol, bolderik, gele ganzenbloem of wat daar voor door moet gaan. De natuur had daar grote klaproos, perzikkruid, beklierde duizendknoop, echte kamille (bolle bloemhoofdjes met holtes), avondkoekoeksbloem en de zwarte nachtschade (familie van aardappel en tomaat) aan toegevoegd.

De schijnaardbei zag er smakelijker uit dan hij is, er zit weinig smaak aan maar je legt gelukkig niet het loodje. Daarna troffen we de in mijn ogen mooiste plant van de ochtend aan: het groot heksenkruid.

In het park werden we getraakteerd op de sierlijke vlucht van de groene specht, onze dag kon niet meer stuk. Een bruine kikker hield zich schuil tussen het look-zonder-look en de bergbastaardwederik. Vervolgens kwam onze secretaris Lodewijk van Duuren nog even langs om te horen wat we allemaal al gezien hadden. Verder nog mannetjesvaren en mannagras. Plots ontwaarden wij een grasje, afkomstig uit vogelzaad: kanariezaad! Uiteraard ook hier weer hanenpoot een gras dat in Zoetermeer in de nazomer steeds frequenter opduikt. In maïsakkers, de plek waar dit gras massaal groeit is het nauwelijks te bestrijden. Dit vanwege de nauwe verwantschap met de maïs.

Aan het eind van onze zoektocht ontdekten we het koninginnen- of leverkruid waarop drie atalantavlindeers zaten te lunchen. In het aangrenzende buurtje kwamen daar nog uitstaande melde (een atypisch exemplaar), gehoornde klaverzuring, rode spoorbloem en harig vingergras.

Als jullie het niet aan de grote klok hangen kan ik verklappen dat aan het Binnenpark grenzend een openbare appelgaard huist. Prachtige appels voor niets! De dichter in mij zou van deze tocht opmerken: een schitterend avontuur in het doolhof van de Nederlandse flora verlicht door de zon.

Aantal op naam gebrachte planten bedraagt 105.

9 Komen en gaan, wat is en wat was KM-hok 305753, x=92km, y=450km

Wim de Liefde

Op zaterdag 17 september waren aanwezig Joke de Ridder, Tilly Kester, Fred Jansen en Wim de Liefde.

Johan Vos werd erg gemist, het was voor hem ondoenlijk om te komen omdat er geen treinen reden tussen Haarlem en Leiden.

En ja, wat moet je dan bij twijfelgevallen? Zo vonden we een heleboel dezelfde rozetjes die ons aan hertshoornweegbree deden denken, maar het verschil met die we bij de watertoren was te groot. En over de grote ereprijs waren toch niet helemaal zeker.

Kelle & Sturm

Fig. 25 Hertshoornweegbree

Kelle & Sturm

Fig. 26 Wilde marjolein

Opvallend was het verschil met de vorige keer. Volgens mij was het eind mei begin juni. Ik kan het niet terugvinden maar wat mij bij is gebeven is dat het was kurkdroog was en dat de veel grassen al uitgebloeid leken. En nu zag het er heel groen en nat uit. Je zou denken de natuur loop het hele jaar voor en we zitten nu al in de herfst. We zagen de bruine resten van stijf hardgras. Op de bomen op het grasveldje iets verderop van waar Joke woont zaten de laatste resten van de webben van de spinselmotjes.

Van het dwergviltkruid was niets meer terug te vinden, de gele lis herkenden we aan de vruchten, de grote kattenstaart had alleen nog uitgebloeide bloemen.

Bij de brug vlak bij de watertoren stond nog wel heggewikke, daarover werd de vorige keer gewikt en gewogen. Van de orchideeën was geen spoor meer terug te vinden. Van de planten die dit jaargetijde bloeien vielen mij op: klein streepzaad, gewone en gekroesde melkdistel en een wolfsmelksoort.

Leuk was de vondst van wilde marjolein, die stond er echt prachtig bij. We zijn drie uur bezig geweest met zoeken. Toen vonden we het alle vier wel genoeg. De route die we gelopen hebben was dezelfde als die van de vorige keer, alleen het laatste stuk hebben we niet gedaan. We zijn gestopt bij de brug net voor de plek waar we de vorige keer knopig helmkruid vonden.

10 Beekbergerwoud, een nieuw bos met een oude naam

Johan Vos

Van de teloorgang van het Beekbergerwoud rond 1870 heb ik in het vorig kwartaalblad melding gemaakt. Nadat het gebied uiteindelijk gedraineerd was, is het hele bos in fasen gekapt. Vervolgens werd het aanwezige reliëf geëgaliseerd en kwamen de gronden in agrarisch gebruik. In de loop der jaren is ook het wegennet ter plekke sterk uitgebreid met als klap op de vuurpeil de aanleg van de A50 die het gebied in kwestie uiteindelijk in tweeën heeft verdeeld. Ruim honderd jaar lang zijn de gronden bewerkt, bemest en ontwaterd. De oorspronkelijke condities waaronder het oerbos zich gedurende 8000 jaar had kunnen ontwikkelen en handhaven zijn daardoor definitief veranderd. Toch zag Natuurmonumenten kansen om juist op deze historische plek een nieuw bos te laten ontstaan dat op termijn enige gelijkenis zou kunnen gaan vertonen met wat hier ooit geweest was en waar de geschreven bronnen zo lyrisch over waren.

De volgende argumenten hebben daarbij een rol gespeeld:

1. In het gebied komt nog steeds kraakhelder en voedselarm kwelwater aan de oppervlakte. Dat kan bij een slimme waterhuishouding in het gebied optimaal benut worden. Indertijd was dit er de oorzaak van dat het Woud (zoals het Beekbergerwoud kortweg werd genoemd) zo moeilijk ontgonnen kon worden.
2. Er komen in het gebied nog altijd bosplanten (bosanemoon, knikkend nagelkruid e.d.) voor die van oorsprong afkomstig zijn uit het Woud.
3. In de zaadbank onder de agrarische toplaag zijn nog altijd kiemkrachtige zaden van bomen en struiken aanwezig die oorspronkelijk deel uitmaakten van het Woud.
4. Hier en daar zijn er nog wat oude bomen (eiken) blijven staan met genetisch autochtoon materiaal. Deze zaadbronnen kunnen een belangrijke rol spelen bij de toekomstige bosontwikkeling.

Fig. 27 Beekbergerwoud 2050

Kortom, genoeg reden voor Natuurmonumenten om hier omstandigheden te creëren waardoor er opnieuw nat bos kan gaan groeien. In 2006 zijn de eerste agrarische gronden aangekocht. Na het opnieuw aanbrengen van reliëf en de noodzakelijk ingrepen in de waterhuishouding zijn deze gronden aan de natuur teruggegeven. Uiteindelijk moet het nieuwe Beekbergerwoud zo'n 300 ha. groot worden.

Reden voor mij om op 8 juli eens ter plekke poolshoogte te gaan nemen.

Fig. 28 Beekbergerwoud bosontwikkeling

Johan Vos

Fig. 29 Beekbergerwoud oude eik

Na op de kaart opgezocht te hebben waar de ingang tot het gebied zich moest bevinden (een kleine parkeerplaats met een bescheiden informatiebord) bleek deze toch nog lastig te vinden. Toen ik uiteindelijk ter plekke was aangekomen bleek ik de enige bezoeker te zijn. Ik besloot de uitgezette route over het vlonderpad te volgen. Van tevoren werd bezoekers erop gewezen dat het gebied soms erg nat en daardoor moeilijk toegankelijk kan zijn en werden laarzen aanbevolen. Die had ik natuurlijk niet bij me. Na een hek (om de grazers in het gebied te houden) gepasseerd te zijn kwam ik in de nattere delen van het gebied aan. Wat direct opviel was de extreem lage waterstand. Het vlonderpad lag zeker gemiddeld 0,5 m. boven het wateroppervlak. Dat water was kraakhelder met op de droogvallende randzones moerasplanten als blaartrekkende boterbloem, zompvergeet-mij-nietje en opvallend ook egelboterbloem. Op maaiveld waren de recent opgetreden veranderingen in het abiotisch milieu duidelijk zichtbaar aan de hand van de enorme pitrusvegetaties. Wat opviel was de bijna monocultuur van jonge zwarte els die het gebied aan het koloniseren is. Zonder "beheer" zal hier de komende 50 jaar een stakenbos van elzen ontstaan. De grote grazers moeten voor wat meer variatie gaan zorgen, althans dat is de verwachting.

Terwijl ik vanaf de uitkijktoren over het gebied uitkeek drong de vergelijking met "ons" Prielenbos (van zo'n 40 jaar geleden) zich op. Uiteraard zijn er enorme verschillen

	Water	Bodem	Plantengeografie	Sinds
Beekberger Woud	voedselarm kwelwater plus regenwater	zand	Gelders district	2006
Prielenbos	voedsel- en ijzerrijk kwelwater plus voedselrijk oppervlaktewater plus regenwater	klei	Laagveen district	1970

Wat beide gebieden delen zijn de in het gebied aanwezige hoogteverschillen (natte plekken) en een nagenoeg spontane (bos)ontwikkeling.

Het nieuwe Beekberger Woud zal ongetwijfeld op termijn een interessant natuurontwikkelingsgebied worden met jaarlijks nieuwe ontdekkingen maar of er iets van het in 1870 gekapte Woud zal herleven is voor mij de grote vraag.

11 Bomen en bossen

Tekst en foto's Lodewijk van Duuren

Vanwege het Jaar van de bossen organiseert de KNNV-afd. Zoetermeer voor de tweede keer dit jaar een bomenwandeling met Lodewijk Van Duuren.

Datum: zondag 30 oktober

Aanvang: 14.00 uur

Verzamelen: Binnenpark, Broekweg bij restaurant De Sniep

De Verenigde Staten hebben het jaar 2011 uitgeroepen tot het Internationale Jaar van de Bossen. Ook de KNNV-Zoetermeer wil dit jaar aandacht besteden aan bossen en bomen door middel van excursies, lezingen en artikelen. Deze artikelen gaan over bomen in parken, plantsoenen, tuinen en langs lanen. In dit kwartaalbericht komen de watercypres, de zwarte en bergden aan de orde.

11.1 Watercypres

De watercypres, (*Metasequoia glyptostroboides* Hu & Weng, 1949) is een soort uit de moerascypresfamilie (Taxodiaceae).

Herkomst

In 1948 beschreven Hu Hsen Hsu en Wan Chung Cheng de soort *Metasequoia glyptostroboides*, die enkele jaren daarvoor (1941) in een geïsoleerd dal in Zuid-Oost China ontdekt was. Tot die tijd was de soort alleen als fossiele soort bekend. Door uitzaaien en stekken is de soort in korte tijd vermeerderd en over grote delen van de wereld verspreid. De eerste zaden bereikten Nederland in 1947, hiervan waren in 1990 nog 6 solitaire bomen aanwezig.

Gebruik

Het hout van de watercypres is van geringe commerciële waarde en is bruikbaar voor de papierfabricage. De soort vindt vooral toepassing als sierboom in parken en plantsoenen.

Naamgeving

De genusnaam *Metasequoia* is samengesteld uit meta (Gr.) = daarbij (duidt verwantschap aan) en de genusnaam *Sequoia*. Deze laatste genusnaam is door Stephan Ladislaus Endlicher in 1847 gegeven aan *Sequoia sempervirens* (Amerikaans: Coast redwood) (Fig. 30). Hij eerde daarmee Sequoyah (* tussen 1760 en 1776- † 1843), zoon van een Cherokee indiaanse en een Britse handelaar, die een schrift ontwikkelde voor de taal van zijn volk. (Fig. 31)

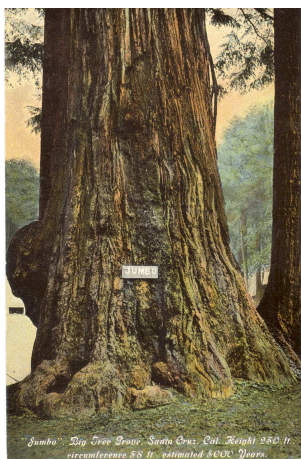

Fig. 30 Coast Redwood Tree – *Sequoia sempervirens*

D _a	R _e	T _i	Ḍ _o	Ḍ _u	i _v
S _{ga} Ḍ _{ka}	F _{ge}	Y _{gi}	A _{go}	J _{gu}	E _{gv}
Ḍ _{ha}	P _{he}	Ḍ _{hi}	F _{ho}	Ḍ _{hu}	Ḍ _{hv}
W _{la}	Ḍ _{le}	P _{li}	G _{lo}	M _{lu}	Ḍ _{lv}
Ḍ _{ma}	Ḍ _{me}	H _{mi}	Ḍ _{mo}	Y _{mu}	
Ḍ _{na} Ḍ _{hna} G _{nah}	Ḍ _{ne}	H _{ni}	Z _{no}	Ḍ _{nu}	Ḍ _{nv}
T _{qua}	Ḍ _{que}	P _{qui}	V _{quo}	Ḍ _{quu}	E _{quv}
U _{sa} Ḍ _s	A _{se}	B _{si}	F _{so}	Ḍ _{su}	R _{sv}
L _{da} W _{ta}	S _{de} Ḍ _{te}	I _{di} J _{ti}	V _{do}	S _{du}	Ḍ _{dv}
Ḍ _{dla} L _{tla}	L _{tle}	C _{tli}	F _{tlo}	Ḍ _{tlu}	P _{tlv}
G _{tsa}	V _{tse}	H _{tsi}	K _{tso}	J _{tsu}	C _{tsv}
G _{wa}	Ḍ _{we}	Ḍ _{wi}	Ḍ _{wo}	Ḍ _{wu}	G _{wv}
Ḍ _{ya}	B _{ye}	Ḍ _{yi}	Ḍ _{yo}	G _{yu}	B _{yv}

Fig. 31 Cherokee alfabet

Fig. 32 Kegel van de watercypress

De soortnaam glyptostroboides is afgeleid van de genusnaam Glyptostrobos een genus uit Z.O. China, de uitgang -oides duidt een gelijkenis aan. Deze genusnaam is een samenstelling van gluptos (Gr.) = ingesneden en strobilus (Lat.) = dennenkegel.

Beschrijving

De watercypress is een naaldboom die evenals de moerascypres (*Taxodium distichum*) en de larix in de herfst zijn naalden laat vallen. Hij lijkt in veel opzichten op de moerascypres, maar er zijn ook duidelijke verschillen. De kegeltjes zijn groter (3-5 cm lang) en staan op lange, meestal gekromde steeltjes (Fig. 32), terwijl de kegeltjes van de moerascypres kortgesteeld, rond en kleiner zijn (0,5 x 1,5 cm). De naalden en kortloten staan bij de watercypress in één vlak en precies tegenover elkaar in een regelmatig patroon (Fig. 33). Bij de moerascypres is dit allemaal veel rommeliger. Ook vormt de boom geen kniewortels zoals bij de moerascypres. De bomen kunnen in Nederland een hoogte bereiken van circa 25 meter.

De soort is eenhuizig en tweeslachtig, dat wil zeggen heeft zowel mannelijke als vrouwelijke bloemen op één boom. De bast is roodachtig gekleurd en maakt een rafelige indruk (Fig. 34).

Voorkomen in Zoetermeer

In Zoetermeer zijn op verscheidene plaatsten watercypressen aangeplant. Aan de Du Meelaan staat in het gazon een groep van 7 vrij grote watercypressen (Fig. 35 en Fig. 36). Ook in het Binnenpark staat een statige rij van 5 exemplaren.

Fig. 33 Langloot met kortloten

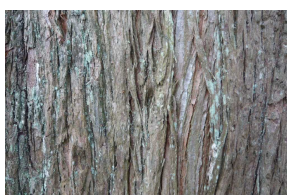

Fig. 34 Bast van de watercypress.

Fig. 35 Groep van 7 watercypressen bij de Du Meelaan

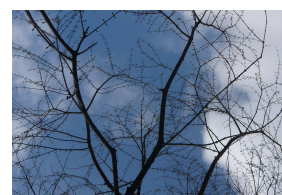

Fig. 36 Uitlopende takken in het voorjaar.

Bronnen

- L. Goudzwaard en P. Schmidt, 1992. Groei en vorm van de *Metasequoia glyptostroboides* (watercypress) in Nederland. *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 64: 219-225.
- D. Wyman, 1970. The complete *Metasequoia* story. *American Nurseryman* Vol. 131 (12): 12-13, 28-36.

11.2 Zwarte den en Bergden

De zwarte den (*Pinus nigra* J.F.Arnold, 1785) en de bergden (*Pinus mugo*) zijn soorten uit de dennenfamilie (Pinaceae).

Bekende ondersoorten van de Zwarte den zijn *Pinus nigra subsp. nigra* (Oostenrijkse den) en *Pinus nigra subsp. laricio* (Corsicaanse den).

Fig. 37 Monumentale zwarte den in de Dorpsstraat

Fig. 38 Kegel zwarte den

Fig. 39 Zaadjes zwarte den (groot) en bergden (klein)

Fig. 40 Schors zwarte den

Fig. 41 Kegelschub zwarte den

Herkomst

De zwarte den komt voor in grote delen van Zuid- en Midden-Europa, van zeeniveau tot 2000 m. hoog. In Nederland is de soort niet inheems, maar aangeplant. De bergden komt uit Midden-, Oost- en Zuid-Europa, van 1000 tot 2400 meter boven zeeniveau.

Gebruik

Het hout van de dennen (Pinus) heeft de naam grenen, terwijl het hout van de zilverspar (Abies) als dennen te boek staat. Het hout van sparren (Picea) draagt de naam vuren.

Het hout van de zwarte den is vergelijkbaar met het hout van de grove den (*Pinus sylvestris*), maar is ruwer, zachter en niet zo sterk vanwege zijn sterke groei. Het wordt gebruikt als constructiehout, brandstof en voor de papierfabricage. Uit de hars van de zwarte den wordt Franse terpentijn en colophonium (vioolhars) gewonnen.

Omdat *Pinus nigra* goed bestand is tegen zeewind, is deze soort veel gebruikt voor duinbebossing. Zowel *Pinus mugo* en *Pinus nigra* zijn bekend als sierboom en komen als zodanig veel in parken, plantsoenen en tuinen in Zoetermeer voor.

Naamgeving

De Nederlandse naam sluit geheel aan op de wetenschappelijke naam, want Pinus (Lat.) betekent den of pijnboom en de soortnaam nigra betekent zwart. Het slaat op de donkere gestalte van de boom door de donkergroene en de zwartgrijze schors. De ondersoortnaam **laricio** (laricino of larice) is een Italiaanse volksnaam voor den of larix. Het ligt voor de hand de Latijnse naam larix (Nederlands: lork), tweede naamval laricis, met deze ondersoortnaam te verbinden. De soortnaam mugo is een Italiaanse volksnaam voor de bergden.

Fig. 42 Bergden

Fig. 43 Kegel Bergden

Fig. 44 Kegels bewerkt door spechten, Buytenpark

Beschrijving

De zwarte den kan 55 m hoog worden. Het is een naaldboom met een piramide-achtige tot schermvormige kroon (Fig. 37). De donkergroene naalden zijn 4 - 19 cm lang en staan in bundels van twee. De kegels zijn 3-8 cm lang (Fig. 38). De zaden zijn in de herfst van het tweede jaar rijp (Fig. 39). Om ze te laten vallen, spreiden de zaadschubben zich wijd uiteen, waarna de kegels afvallen. De schors is grijsbruin tot grijszwart, later gegroefd en geschubd (Fig. 40). In Zoetermeer is de ondersoort nigra geplant, deze kenmerkt zich door een scherpe kiel op het ruitvormige einde van de kegelschub (Fig. 41). De bergden is een lage struikvormige den (Fig. 42). De naalden zijn 3 – 8 cm lang en de kegels zijn wat kleiner dan die van de zwarte den (Fig. 43).

Voorkomen in Zoetermeer

In Zoetermeer komt deze dennensoort op verscheidene plaatsten voor. Een opvallend exemplaar met meer stammen komt voor in de Dorpsstraat voor het voormalige stadhuis (Fig. 37). Het is de enige den die in Zoetermeer een monumentale status heeft gekregen.

Een tweede dennensoorten die in plantsoenen van Zoetermeer voorkomt is de bergden (Pinus mugo). Het is een lage struikvormig blijvende boom.

Vraat

De zaden in de kegels van dennen en sparren spelen een belangrijke rol als voedselbron voor knaagdieren en vogels. Door muizen en eekhoorns en spechten bewerkte kegels zijn vaak te vinden onder of in de omgeving van dennen- en sparrenbomen. Aan de manier waarop de kegel bewerkt is, is meestal te zien welk dier aan de kegel geknaagd of in de kegel gehakt heeft. In het Zwarte dennenbos in het Buytenpark zijn veel kegels bewerkt door de specht (Fig. 44).

GEZIEN IN ZOETERMEER

12 Uit het vogeldagboek van Adri de Groot

Tekst en foto's Adri de Groot

vrijdag 1 juli

Nog niet eens zo erg lang geleden (achttiende eeuw) dacht men dat zwaluwen onder water overwinterden. Ik moest daar vanmorgen aan denken toen ik zo'n fragiel vogeltje op zo'n twee meter naast me zag zitten. Nee, ze duiken niet onder, deze lichtgewicht vliegen na het broedseizoen enorme afstanden naar het warme Afrika. Hier voelen ze zich thuis bij de mensen, net als huismussen, ze zijn niet schuw, het zijn geweldige diertjes.

Boerenzwaluwen zijn nog best talrijk, hoewel hun aantal sinds mijn jeugd jaren is gehalveerd. Omdat hun toekomst door verstedelijking achteruit gaat, zijn ze uitgeroepen tot Vogel van het Jaar. Ik kom vaak op boerderijen en daar broeden die vrolijke kwetteraars in hun kleine bouwsels onder balken.

Vanmorgen was ik op de Veldhoeve (met eigengemaakte drinkyoghurt in de zuivelbar) langs de Broekweg in Zoeterwoude. Eén nestje met vijf bijna vliegrijpe jongen (overvolle behuizing, ze drukten elkaar er bijna uit) zat erg laag en daar kon ik foto's maken van het voederen. Met afstandsbediening, dus geen enkele verstoring.

Trouwens, de oudervogels kwamen soms gezellig vlak bij me zitten en kwetterden dan in hun vrolijke zwaluwentaal.

Fig. 45 Boerenzwaluw brengt voedsel naar het volle nestje met vijf jongen

Fig. 46 Winterkoning

vrijdag 15 juli

Nederland is een vogelrijk land. Overal om eens heen hoor en zie je deze populaire beestjes. Laten we ze koesteren, want een wereld zonder vogels (en andere dieren) is toch onvoorstelbaar?

Vogelaars en fotografen gaan graag op zoek naar mooie of aparte soorten. Ik ook hoor! Maar ook algemeen in onze omgeving voorkomende vogeltjes zijn de moeite waard en kunnen leuke of opvallende foto's opleveren. Vandaag enkele gewone maar toch bijzondere vogels.

Winterkoning was vandaag in Zoetermeer actief bij een nestje.

Letterlijk onder de neus van mensen zijn ze aan het bouwen, nest of schijnnest? Winterkoningen broeden in de regel tweemaal per seizoen, soms zelfs nog in augustus.

Fig. 47 Jonge patrijzen

Fig. 48 Een ouder winterkoning landt op de smalle richel die naar het nest leidt.

woensdag 27 juli

Een van de leukste vogels in het veld is de patrijs. In deze tijd van het jaar is de kans groot dat je jonge "veldkipjes" ziet. Bij mij in de omgeving zwerven diverse koppels rond, al wordt hun aantal minder, wat in

het drukke westen van Het Groene Hart vooral komt door bebouwing. Dit zijn foto's van één familie van acht jonge patrijzen en de waakzame hen, donderdag (zon) en gisteren (grauw) gefotografeerd. Ook de haan was erbij, niet op de foto's.

Ik was nog erg jong, toch herinner ik me hoe onze buurjongen Arie mij op de weilanden van zijn vader een nest van een patrijs liet zien. Een stuk of twintig olijfvachtige eieren, tegen elkaar gedrukt in een kultje. Veel uit mijn jeugd ben ik vergeten, maar zulke ervaringen zijn onuitwisbaar.

Het schijnt de laatste decennia gelukkig beter te gaan met de patrijzenstand, die door de jacht en het beheer van onze cultuurgronden sterk was teruggelopen. Al ondervinden vooral jonge patrijzen, die nagenoeg uitsluitend insecten eten, veel last van het gebruik van landbouwgif tegen de bestrijding van insecten. Ook door het gebruik van kunstmest en onkruidgif leggen patrijzen het loodje.

maandag 15 augustus

Op een rustig Zoetermeers plekje staat een vogelkijkhut. Meestal is er niet veel te zien. Waarschijnlijk door de stilte in de halfopen hut hadden winterkoningen er een nest gebouwd. Dat deden ze in het kleinste hoekje: achter een openstaand luik van een kijkgat. Hun bouwwerkzaamheden en de broedtijd (ruim twee weken) verliepen onopgemerkt.

Vanwege de rust komen er zo nu en dan een paar vogelaars en wij merkten het nest pas op toen er jonge vogels waren uitgebroed en de oudervogels af en aan vlogen met voedsel. Om bij het nest te komen moesten ze soms op slechts twintig centimeter langs een hoofd kruipen! Als je maar doodstil zat trokken ze zich niets van je aan en leverden ze hun insecten af.

De grootste angst van de "ingewijden" was dat iemand het luik zou dichtdoen waarna het nest wellicht beschadigd zou worden. Toen er echter geen activiteiten meer waren en ik het luik dichtdeed, bleek het bouwsel zo stevig te zijn dat het er niet uitgevallen zou zijn. Het nest was gaaf, geen enkele spoor van vernieling of dode Jantjes, dus we mogen aannemen dat de vogeltjes netjes zijn uitgevlogen, al heeft (ook) daar niemand iets van gemerkt...

Fig. 49 Adulte vrouw woestijnbuizerd in Zoetermeer

Fig. 50 Tapuit in de wind, een vogel die zich gemakkelijk laat fotograferen.

maandag 22 augustus

Je kijkt tegenwoordig niet verrast meer op als je heel vreemde vogels in het veld ziet. Ontsnapte of bewust uitgezette vogels en dieren kom je steeds vaker tegen. Een woestijnbuizerd had ik nog niet eerder "in de vrije natuur" gezien. Een steppevogel in de polder! De vogel, in volledige valkeniers-uitrusting met leertjes, riempjes en bel, zag er goed uit. Ze zat op een hek in de Zoetermeerse Meerpolder. Een tijd later vloog zij de bomen in.

Woestijnbuizerds zijn slimme vogels en worden daarom veel gebruikt in de valkerij.

Met hulp van de Politie Haaglanden was een contact met valkeniers snel gelegd. Op een speciaal forum plaatsen zij berichten over ontsnapte vogels. Men dacht dat de eigenaar wel snel zou reageren, want dat forum wordt scherp in de gaten gehouden als er (weer eens...) een roofvogel de vrije ruimte opzoekt. Tot vanavond had echter niemand zich gemeld. De vraag is of de buizerd nog langer op dezelfde plek zal blijven zitten, zij krijgt ook honger...

Nu schrijf ik 'buizerd' maar volgens gegevens op internet is de woestijnbuizerd de enige soort uit het geslacht *Parabuteo*, wat "Lijkend op de buizerd" betekent. Het is geen aaseter zoals de buizerd, maar hij

jaagt op levende prooien, van klein tot vrij groot. Woestijnbuizerds komen uit Zuid- en Midden-Amerika en een deel van de VS.

maandag 29 augustus

In de trektijd zie je in "mijn" polders altijd wel kleine aantallen paapjes en tapuiten. Als je er vijf tot tien tegelijk ziet, is dat al heel wat. Vanmorgen werden al mijn records verbroken. In de Meerpolder bij Stompwijk en Zoetermeer telde ik ten minste veertig van deze vogeltjes. Het waren zo'n 25 paapjes - vrijwel allemaal jonge vogels - en 15 tapuiten, ook jong spul denk ik.

Door hun gedrag zijn ze gemakkelijk te zien: ze zitten op een molshoop of graspol op de uitkijk en duiken dan op insecten. Ook zitten ze graag op paaltjes en prikkeldraad. Jonge tapuiten zijn in deze tijd van het jaar niet zo eenvoudig van moedervogels te onderscheiden. Jonge paapjes daarentegen hebben een opvallend kenmerk: een gestippelde borst. Al heb ik wel eens gelezen dat ook vrouwen in de winter spikkels op hun borst kunnen hebben.

donderdag 1 september

De purperreigers zijn aan het trekken geslagen en dan zie je ze ook vaker buiten hun broedgebied. Vanmorgen twee. Eén in De Wilck en één in Zoetermeer, beide waren ze aan het muizen. De Zoetermeerse vogel dook vijfmaal een muizenholletje in, hij ving slechts één muis. Misschien onervarenheid? Het was in elk geval een jonge "rode reiger. Volwassen vogels hebben een kuif, een donkere, smalle lengtestreep langs de hals en veel grijs op mantel en vleugels, met daarop die prachtige bruinbeige (purperen) gloed. Ook in Zoetermeer, in een slootje twee zomertalingen. Het verschil in deze tijd van het jaar tussen man, vrouw en jonge talingen is mij niet duidelijk.

Fig. 51 Jonge purperreiger in Zoetermeer heeft een muis gevangen.

Fig. 52 Bastaardkikker

maandag 5 september

De verschillende soorten groene kikkers zijn in de hand of op geluid redelijk goed uit elkaar te houden. Ook de kwaakblazen geven een indicatie, kijk eens op de [handige herkenningskaarten van Ravon](#). Grijsse blazen: een bastaardkikker (*Rana klepton esculenta*), vanmiddag in het Prielenbos.

woensdag 7 september

In enkele stallen zitten er nog steeds boerenzwaluwen in het nest. Vrij laat. Want deze maand verlaten de boertjes ons land om in Afrika te overwinteren. Door het natte en stormachtige weer hebben de ouders meer moeite dan normaal om veel insecten aan hun jongen te kunnen voeren. Het is dan ook de vraag of (al) deze jonge vogels straks sterk genoeg zullen zijn om de trek naar Afrika te volbrengen.

zaterdag 24 september

Als je (bijna) elke dag in de natuur rondkijkt, zijn er genoeg dagen dat je niets 'bijzonders' ziet. Of misschien wel ziet, zoals gisteren op de Starrevaart een reuzenster, of misschien hoort, zoals ook gisteren bij de Vogelplas een cetti's zanger, maar die je niet op de foto kan vastleggen. Dan maak ik gewoon geen Vogeldagboek. De volgende dag valt er best wel weer iets te beleven!

Vandaag heb ik ook geen "bijzondere" aflevering kunnen maken, alleen foto's van algemeen voorkomende soorten. Toch wilde ik nog een Vogeldagboek voor het weekend versturen. Ik hoorde namelijk (vrij laat) dat er dinsdag in de Tweede Kamer wordt gestemd over een motie van de Partij voor de Dieren waarin wordt opgeroepen het massale vergassen van ganzen te (blijven) verbieden.

Het is een onzinnige gedachte dat het afslachten van dieren leidt tot vermindering van die soort. De natuur

vult die leemtes vanzelf aan - als er althans voldoende geschikte leefruimte en voedsel is. (Als er onvoldoende geschikte biotoop is dan verdwijnen vogels vanzelf, zoals weidevogels.)

Alle "wildbeheer" tot nu toe blijkt ook niets te hebben bijgedragen aan vermindering van soorten. Er zijn bijvoorbeeld zelfs veel meer ganzen dan vroeger, ondanks alle jachtpartijen. Dat jacht iets helpt, is een mythe die in stand wordt gehouden door notoire schieters, door jachtlobbyisten.

Een "gezonde" natuurstand bereik je door te zorgen voor een goed, natuurlijk beheer van bos, weiland en bouwland. Massale vernietiging van dieren zal dan niet nodig zijn, de natuur zorgt zelf voor evenwicht. Daarom ondersteun ik van harte een handtekeningenactie van PINK!, de jongerenorganisatie van de PvdD. Ganzenvernietiging is geen oplossing voor dit soort problemen.

Fig. 53 Een jonge boerenzwaluw onlangs in Zoetermeer

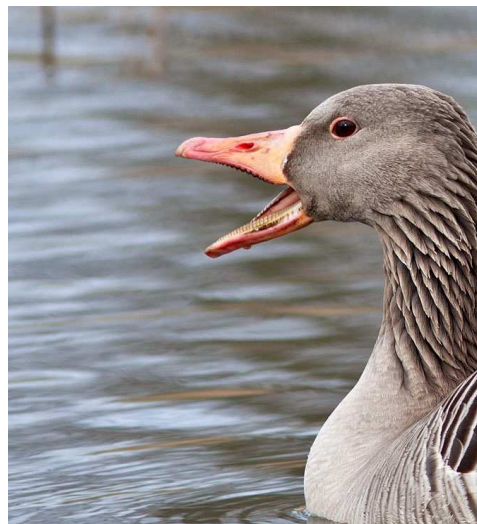
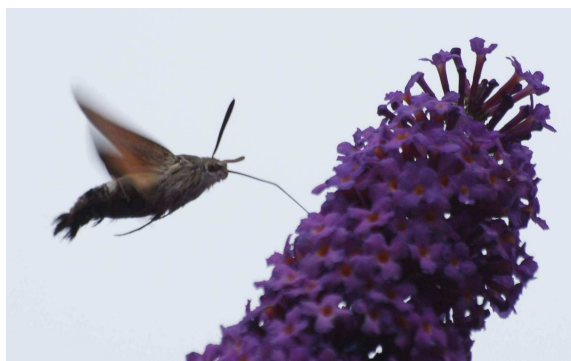

Fig. 54 Grauwe gans

13 Tuinvlinderwaarnemingen 2011

Nel Sonneveld en Johan Vos

Winfried van Meerendonk

Fig. 55 Kolibrivlinder in de tuin

Ook dit jaar weer publiceren we met trots de vlinderwaarnemingen van 2011 (tot 1 oktober), van ons meldpunt Ibsenzijde in De Leyens. Hoewel dit jaar bij de meeste natuurschouwers nu niet direct de boeken in gaat als een fantastisch vlinderjaar blijkt toch dat, alles opgeteld, er dit jaar meer vlinderwaarnemingen zijn gedaan aan de Ibsenzijde dan vorig jaar. (2010, 266 en 2011, 371 waarnemingen) Overigens was ook dit jaar weer het klein koolwitje verreweg de meest waargenomen soort in de tuin. (meer dan 55% van alle waarnemingen betrof deze soort).

Ook de kolibrivlinder (geen dagvlinder) komt steeds vaker gedurende de nazomer op bezoek in de tuin, dit jaar zelfs al voor het eerst op 27 juni!

Interessant is ook dat dit jaar twee typische graslandvlinders (bruin zandoogje en icarusblauwtje) in juni/juli in deze tuin zijn waargenomen.

Als bijzonderheid meldde Nel ook nog op 4 mei jl. een koninginnenpage uit het Noord-Aagebied.

Een nog vroegere waarneming is die van 19 april uit het Buytenpark. Zie kwartaalbericht nr. 73, blz. 21.

	Mrt.	Apr.	Mei	Jun.	Jul.	Aug.	Sept.	Tot.
Atalanta					3	1	18	22
Bont zandoogje		1	1		4	1	3	8
Boomblauwtje			1	14	29	17		61
Bruin zandoogje				3				3

	Mrt.	Apr.	Mei	Jun.	Jul.	Aug.	Sept.	Tot.
Dagpauwoog		1		1	6	1	2	11
Distelvlinder						1		1
Gehakelde aurelia	1	1		1	2		1	6
Groot koolwitje		4	2	5	5	2		18
Icausblauwtje					2			2
Klein koolwitje	3	38	17	29	22	67	35	211
Kleine vos				6		10	10	26
Kolibrivlinder				1	1			2
Tot.	4	45	21*	60	74	100	69	371

*Van de tweede helft van mei zijn geen meldingen beschikbaar.

Fig. 56 Tuinvlinderwaarnemingen 2011

14 Bunzing in De Leyens

Dolf Siebert

Op 21 juli jl. om 14.00 uur liep er een bunzing door mijn tuin aan de Amundsenrede. Een leuke waarneming! Aan zijn route te zien leek hij hier vaker te komen.

Interessant in dit verband is dat vorig jaar verhalen de ronde deden over iemand in de Leyens, die kippen heeft. Die moest de kippen beschermen tegen een "steenmarter", die naar ik vermoed een bunzing is. Ik houd het in de gaten.

15 Libellen in en rond de tuinvijver

Winfried van Meerendonk

In het voorjaar dacht ik dat mijn vijver lek was, maar die begon te hevelen omdat een mat van waterplanten contact maakte met de rand. Dan gaat het uitdrogen hard. Toen ik rondom waterplanten had verwijderd bleef de waterstand stabiel en de zomer bracht meer regen dan ons lief is.

Winfried van Meerendonk

Fig. 57 Paringswiel variabele waterjuffer, eind april/begin mei

Johan Vos

Fig. 58 Bloedrode heidelib in de natuurtuin op 28 juli

Wat de soorten betreft heb ik in ieder geval genoteerd: variabele waterjuffer, lantaarntje, vuurjuffer, houtpantserjuffer, paardenbijter en enkele niet gedetermineerde heidelibellen.

Ook viel het mij dit voorjaar op dat op meerder plaatsen de vroege glazenmaker rondvloog, meer dan in andere jaren zo leek het, maar ik heb daar geen exacte gegevens over. Mogelijk waren de gunstige vliegomstandigheden daar debet aan en was er voldoende voortplantingswater aanwezig.

Ook een kolibrivlinder vertoonde zich in juli bij de buddleja in mijn tuin.

Graag doen we hierbij een oproep aan in libellen geïnteresseerde enthousiaste natuurvorsers om zich te melden op www.knnv.nl/zoetermeer. We willen op termijn in Zoetermeer een libellenreservaat oprichten!

16 De verspreiding van sprinkhanen en krekels in Zoetermeer

Johan Vos

In vergelijking met dagvlinders en libellen wordt er in onze streken relatief weinig naar sprinkhanen gekeken. Toch kan de verspreiding van soorten van deze soortgroep ons veel informatie over de veranderende natuur verschaffen. Dit soort veranderingen worden door veel wetenschappers aan het opwarmen van de aarde toegeschreven. Voor niet vliegende dieren zijn sprinkhanen en krekels uitstekend in staat om zich te verspreiden en nieuwe leefgebieden te koloniseren, bijvoorbeeld door mee te liften met allerlei vormen van vervoer.

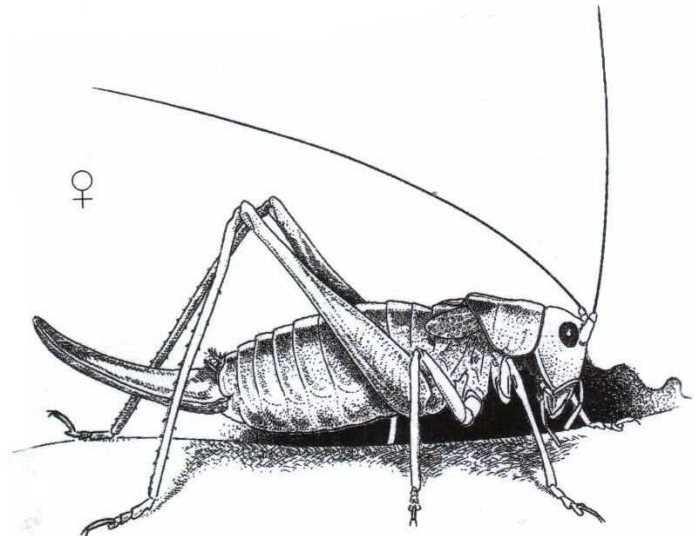
Op dit moment worden alle in Nederland voorkomende soorten opnieuw in kaart gebracht in een zogenaamd atlasproject. Voor Zoetermeer heeft Adrie van Heerden in 1997 op mijn verzoek een inschatting gemaakt van soorten die hier zouden kunnen worden aangetroffen. (kwartaalbericht nr. 18, blz. 7-10).

Naast deze soorten is daar de laatste decennia een aantal warmteminnende soorten van zuidelijker herkomst aan toegevoegd.

Zo werd op het talud van de uitbreiding van Ransdierail ter hoogte van het Van Tuylpark op 25 augustus een sikkelsprinkhaan (*Phaneroptera falcata*) aangetroffen. Nog een nieuwkomer is het zuidelijk spitskopje (*Conocephalus discolor*), met recente waarnemingen uit o.a. Oosterheem. (Roy Kleukers heeft het in "De sprinkhanen van Nederland en België", 2004) over een nieuwkomer in Nederland. Dat laatste geldt ook voor de zuidelijke boomsprinkhaan (*Meconema meridionale*) Deze soort is pas sinds 1990 bekend uit Nederland en nu algemener dan de boomsprinkhaan (*Meconema thalassinum*) in veel Zoetermeerse parken. Overdag zitten de dieren "onzichtbaar" hoog in de bomen en 's nachts kun je ze (met een zaklantaarn) eiliegend op de stam waarnemen.

Fig. 59 Zuidelijk spitskopje

Hay Wijnhoven

Fig. 60 Zuidelijke boomsprinkhaan

Als we de waarnemingen uit Zoetermeer op Waarneming.nl bekijken zien we dat vooral de bruine, de kust-, de grote sabel- en de struiksprinkhaan hier veelvuldig worden waargenomen.

Daarnaast zijn dit kwartaal op Zoetermeers grondgebied waargenomen:

Zanddoortje (*Tetrix ceperoi*) - Oosterheem

Zeggendoortje (*Tetrix subulata*) - Oosterheem, Aziëweg

Huiskrekel (*Acheta domesticus*) - Van Tuylpark

Boomsprinkhaan (*Meconema thalassinum*) - Van Tuylpark

Ratelaar (*Chorthippus biguttulus*) - Langeland

Gewoon spitskopje (*Conocephalus dorsalis*) - Aziëweg en omgeving Zoetermeerse plas.

Samengevat: sprinkhanen en krekels, een groep om in de gaten te houden!

BUITEN DE VERENIGING

17 De gemeente herijkt haar natuurbeleid.

Johan Vos

Op 25 januari 1999 werd het gemeentelijk natuurbeleidsplan officieel door de gemeenteraad vastgesteld. Gedurende de periode die daarop volgde is de gemeente, vaak in nauwe samenwerking met de lokale natuurverenigingen aan de slag gegaan om de doelen uit dit "Stadsnatuurplan" te realiseren. Ook de KNNV-afd. Zoetermeer heeft zich hiervoor ingezet, met name op het gebied van het verzamelen en registreren van waarnemingen, het documenteren van natuurontwikkeling en het mede organiseren van wijkexcursies.

Maar ook het nationaal natuurbeleid ontwikkelde zich verder en in 2002 werd de Flora- en Faunawet van kracht. Vanuit Europa kregen we te maken met de KaderRichtlijnWater (eind 2000), en de implementatie van de Europese Vogel- en habitatrichtlijn in een nieuwe Natuurbeschermingswet (1 oktober 2005). In Zoetermeer hebben we inmiddels een eigen gedragscode FF-wet en sinds dit voorjaar ook een Veldgids beschermde en bedreigde soorten voor Zoetermeers grondgebied.

Maar niet alleen op het gebied van wetgeving heeft de tijd niet stilgestaan, ook kwam er steeds meer aandacht voor duurzame ontwikkeling in de vorm van vegetatiedaken, groene gevels, groene speelplekken en schoolpleinen. Gezien de uiterste houdbaarheidsdatum van het Stadsnatuurplan inmiddels verstreken is, heeft de bestuurder opdracht gegeven om het gemeentelijk natuurbeleid te actualiseren (modieus gezegd herijken). Besloten is dit te gaan doen door een "Visie Biodiversiteit" op te stellen. Deze visie borduurt voort op de oude beleidsdoelen van het Stadsnatuurplan; minimaal handhaven en waar mogelijk vergroten van de stedelijke soortenrijkdom, meer draagvlak voor stedelijke natuur bij de inwoners en natuur als vast onderdeel van het gemeentebeleid. Ook is het thema biodiversiteit sinds 2007 één van de vier thema's van het actieprogramma "Duurzaam Zoetermeer" van de gemeente.

Gezien de tijdsdruk heeft de gemeente voor de tot standkoming van deze visie de GrontMij ingehuurd om een 4-tal sessies voor te bereiden om er achter te komen wat er vanuit allerlei gemeentelijke disciplines bijgedragen kan worden aan deze visie. U moet daarbij denken aan: ruimtelijke ordening, economie, (wijk)beheer, bewonersparticipatie, natuur- en milieueducatie en water. Met de visie zal ook een meerjarig actieprogramma worden opgesteld. De bedoeling is dat er eind december al een concept-visie ligt. Uiteraard zal ook weer aan de Zoetermeerse veldbiologische verenigingen (IVN, KNNV en VWZ) om ideeën en advies gevraagd worden. De presentatie van de eerste resultaten zal plaatsvinden tijdens het regulier overleg met de verenigingen op 14 november a.s. op stadsboerderij "het Buitenbeest", aanvang 20.00 uur. Henk Lubberding is vaste vertegenwoordiger van de KNNV hierbij, dus mocht u deze bijeenkomst willen bijwonen, neem dan eerst even contact op met Henk. (tel 079 – 3219841) We houden u via het kwartaalbericht op de hoogte van de ontwikkelingen.

18 Fotowedstrijd "Prielenbos in Beeld"

Nog tot 15 november 2011 a.s. kunt u uw mooiste foto's van de rijkdom aan natuur in het Prielenbos naar het volgende adres sturen: prielenbosinbeeld@zoetermeer.nl
U kunt hiermee een workshop natuurfotografie winnen!

De foto's worden beoordeeld op:

Herkenbaarheid van het onderwerp
Originaliteit
Kwaliteit, compositie, scherpte e.d.
De foto moet in het Prielenbos gemaakt zijn.

De spelregels zijn:

1. Maximaal 3 foto's per inzender
2. Vermeld uw naam, adres en telefoonnummer
3. De gemeente krijgt de rechten om uw foto te gebruiken om het onderwerp biodiversiteit onder de aandacht te brengen, zoals op de gemeentesite en bij tentoonstellingen. Bij publicaties wordt altijd uw naam vermeld. Uw foto's worden niet gebruikt voor commerciële doeleinden.

19 Basiscursus "Vleermuizen in Zoetermeer"

Henk Lubberding

Fig. 61 Basiscursus vleermuizen

Henk Lubberding

Op woensdag 31 augustus en 14 september gaf Anne-Jifke Haarsma een basiscursus vleermuizen in Zoetermeer. Deze cursus was georganiseerd door de gemeente Zoetermeer en werd bijgewoond door zo'n 15-20 deelnemers, waaronder 5 KNNV-ers. De plaats van samenkomst was stadsboerderij "Het Buitenbeest" aan de Voorweg, waarvandaan rond 21.00 uur – na de theoretische informatie – het veld in werd getrokken om gewapend met batdetectoren vleermuizen te zoeken. De eerste avond rond de stadsboerderij zelf en de tweede avond in het Westerpark. Een batdetector is een apparaat dat de door vleermuizen uitgezonden en voor ons niet hoorbare geluiden omzet in **wel** voor ons hoorbare frequenties. Al rond "Het Buitenbeest" werden vele gewone dwergvleermuizen

(*Pipistrellus pipistrellus*) gehoord, de meest algemene soort in Nederland. Ze zijn zo klein, dat ze in een lucifersdoosje passen en waarschijnlijk bivakkeren ze in spleten van de flats in de directe omgeving, omdat daar ook baltsgeluiden te horen waren. Ook werd er al een ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*) gehoord. Twee weken later in het Westerpark was de gewone dwergvleermuis nog steeds de talrijkste, maar werd meerdere keren de ruige dwergvleermuis en de rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*) waargenomen. Een vierde geluid duidde op een Myotissoort, hetzij de watervleermuis (*Myotis daubentonii*) hetzij de meervleermuis (*Myotis dasycneme*).

Hoewel er in Nederland 17 of 18 soorten vleermuizen voorkomen, komen we in en rond Zoetermeer tot zo'n 8 soorten. Naast de vijf al genoemde zijn dat de laatvlieger (*Eptesicus serotinus*), de tweekleurige vleermuis (*Vespertilio murinus*) en de gewone grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*). Alle Nederlandse vleermuizen zijn insectenetters en vangen tot 3000 insecten per nacht; de watervleermuis verschalkt daarnaast ook nog wel eens een (dicht onder de oppervlakte zwemmend) visje.

Dat er in nachtelijk Zoetermeer nog zoveel onbekends te beleven is, werd ons met groot enthousiasme verteld door Anne-Jifke.

Algemene informatie over vleermuizen is te vinden op www.vleermuis.net en meer specifiek voor de stedelijke omgeving op www.vleermuizenindestad.nl

20 Vleermuizen in de stad, landelijke bijeenkomst in Zoetermeer

Johan Vos

Op 9 september 2011 om 14.30 uur kwamen zo'n 60 deskundigen en mensen die in hun dagelijks werk met de bescherming van vleermuizen in de stad te maken hebben bij elkaar. Deze bijeenkomst was georganiseerd door een groep stadsecologen die zich hard wil maken voor het bijeen brengen van bestaande kennis over vleermuizen in de stad daarbij gebruik makend van de site:

www.vleermuizenindestad.nl.

Johan Vos

Fig. 62 Workshop 'inclusief bouwen'

Het gezelschap dat naar het VTC en het Buitenbeest (aan de Voorweg) was gekomen bestond uit een mengeling van onderzoekers, ecologen van tal van adviesbureaus en collegae stadsecologen.

Het programma bestond uit een viertal lezingen gevolgd door een verdere uitwerking van deze onderwerpen in workshops.

Na een enthousiaste "welkom in Zoetermeerspeech" van wethouder Frank Speel om 17.00 uur en een smakelijke maaltijd werd het programma afgesloten met een vleermuizenexcursie in het park tussen de hoogbouw in Meerzicht, onder leiding van Garry Bakker van bSR(bureau Stadsnatuur Rotterdam).

Zonder compleet te kunnen en willen zijn wil ik u een aantal zaken die aan de orde kwamen en ook voor de Zoetermeerse KNNV'ers van belang zijn niet onthouden.

Vleermuisonderzoeker Herman Limpens van de VZZ ging in zijn bijdrage in op het "inclusief bouwen". Niet alleen bouwend Nederland en de ruimtelijke ordenaars van de gemeentes zijn daarbij van belang. Ook een huiseigenaar die zijn huis verbouwt, isoleert, verlicht e.d. kan een steentje bijdragen aan de bescherming van vleermuizen in de stad. Voor gebouwbewonende soorten is inmiddels een heel scala aan voorzieningen ontwikkeld dat zonder veel extra kosten kan worden ingebouwd. Een kwestie van aan denken en op tijd in actie komen!

Daarna gingen Jessica van Essen en Gitty Korsuize van de gemeente Utrecht uitvoerig in op hoe zij de communicatie gedurende het Jaar van de Vleermuizen hebben aangepakt. Uit hun aanpak bleek dat vleermuizen zich uitstekend lenen voor natuurcommunicatie. Vele malen de publiciteit opzoeken, de scholen niet vergeten, de moderne sociale media inzetten en vooral op de lagere schaalniveaus (buurten) opereren was hun advies. Via de kroeg op de hoek en de lokale supermarkt vleermuismeldingskaarten verspreiden!

Vervolgens besprak Marc van der Valk van bureau Waardenburg de rol die stadsparken spelen voor vleermuizen in de stad. Met name voor boombewonende soorten als de watervleermuis zijn oude bomen met boomholtes essentieel. Maar ook als foerageergebied vervullen deze (oudere) parken vaak een sleutelrol. Aan de hand van een aantal voorbeeldparken in Amersfoort en Arnhem, die op de nominatie staan om gerenoveerd te worden en waar de vleermuisdeskundigen van Waardenburg moesten adviseren werden de dilemma's geschetst. Helaas is er nog heel veel niet bekend! Zelfs van het advies om een boom met een kraamkolonie te kandalaberan (het een boom ontdoen van zijn takken zodat hij geen gevaar meer oplevert voor de parkbezoekers) is niet bekend of het werkt.

Als laatste gaf Arthur Pol, jurist van de gemeente Zoetermeer, zijn visie op wat je m.b.v. de Europese wetgeving voor de het beschermen van vleermuizen kunt bereiken. Ook in ruimtelijke zin (bestemmingsplannen) blijkt er meer mogelijk dan we altijd gedacht hebben. Dat laatste blijkt, met name als een groengebied zijn bestemming ziet veranderen in rood (bouwlocatie), een reële optie. Uit de vele reacties van het veelal niet juridisch geschoolde publiek kon je merken dat deze vernieuwende kijk op deze materie veel aandacht trok. Uit de bijpassende workshop kwam in elk geval de behoefte naar voren om een apart symposium te organiseren over dit onderwerp en om daar dan ook de andere beschermde natuurwaarden in de stad bij te betrekken.

Na de maaltijd, toen het inmiddels donker was geworden trokken de deelnemers onder leiding van Garry het naast het Buitenbeest gelegen park in. Momenteel onderzoekt bSR dit park o.a. op zijn vleermuisbevolking. Dit naar aanleiding van het gemeentelijke plan om het VTC, de wijktuinen en de stadsboerderij te clusteren bij het Buitenbeest. Tegelijkertijd staat ook het park dat inmiddels zo'n 40 jaar oud is op de nominatie om een kwaliteitsimpuls te ondergaan. Veel grote populieren en wilgen zijn aan het eind van hun levensloop en beginnen veel dood hout te produceren. Deze worden op termijn vervangen door jonge bomen van duurzame soorten (essen, eiken e.d.) Bomen met boombewonende vleermuizen zijn hier niet aanwezig, echter door de hier en daar loslatende bast zijn bepaalde bomen wel geschikt als paarverblijfplaats voor mannetjes ruige dwergvleermuis.

Verder is er door de combinatie van beschutting van de omringende hoge flats, de centraal gelegen waterpartij en het vrijwel gesloten kronendak een goed functionerend vleermuizenbiotoop ontstaan voor de gewone en ruige dwergvleermuis. Het geratel van de vele batdetectoren was tijdens de excursie dan ook niet van de lucht. Garry gaf constant uitleg bij de verschillende signalen en de betekenis daarvan. Vervolgens kon hij ons feilloos de (tijdelijke) verblijfplaatsen tegen de flatwanden laten zien/horen van de beide soorten die hier momenteel aanwezig zijn. De bekende metafoor, de stad als rotslandschap krijgt hier ineens een bijna tastbare betekenis! Met de dilemma's van Marc van der Valk nog in mijn gedachten realiseerde ik mij ineens hoe moeilijk het is om voor deze situatie een ecologisch steekhoudend advies te formuleren. Het gaat hier immers om het in stand blijven van een functioneel leefgebied van twee zwaar beschermde soorten. Veel noodzakelijke kennis hiervoor echter ontbreekt nog. Al met al dank ik de initiatiefnemers voor deze leerzame studiemiddag en -avond van harte. Ik hoop dat we met z'n allen in staat zijn om de kennis die er wél is vanaf nu zo goed mogelijk met elkaar zullen gaan delen. Uiteindelijk gaat het om de bescherming van medestadsbewoners!

21 Noordnatuurnieuws, herfst 2011

Marianne Ketting

De Duitse boer die de velden tussen onze woonstede en de Duitse grens bewerkt, klopte in het voorjaar aan de achterdeur. Hij had tot zijn spijt ons hek enigszins omvergeploegd. Een en ander leidde tot gemoedelijke praterij – dat is Gronings voor conversatie - waarbij hij de bouwplannen voor het seizoen ontvouwde. Gerst zou er komen met mosterd als groenbemester er achteraan. Niet gek. We verheugden ons op een zomer in een golvende halmenzee met een pittig goudgele herfst toe. Het liep een beetje anders.

De gerst kwam aarzelend maar lieflijk zachtgroen op. Er renden hazen tussen, soms wel tien spelende buitelende hazen tegelijk, vooral rond Pasen, wat onze kleinkindjes volstrekt logisch vonden. Ook hoorden we wulpen en we zagen ze met hun opgeschoten kuikens tussen de voren scharrelen. Zelfs een echtpaar kiekendieven leek de gerstakker als thuisbasis te gebruiken. (De man van dit stel zagen we, in de verte, in de vlucht, eerst even voor een ooievaar aan. Grote zwart-witte vleugels tegen de blauwe lucht .. maar geen lange nek en lange benen en zijn vrouw was gewoon grauw. Kiekendief dus.) Kortom, wij beloerden voortdurend de akker, al dan niet door de verrekijker.

Veel groei zat er niet in de gerst, door het gortdroge voorjaar. Begin mei kwam er een venijnige nachtvorst overheen en toen was de boer er klaar mee. Het kwijnend gewas werd ondergeploegd. Als weekhartige import-plattelanders konden wij slechts hopen dat alle hazen-wulpen- en kiekendieftjes bijtijds waren weggehouden dan wel opgestegen.

Er ging een forse lading mest over de grond en toen kwam er, onvermijdelijk, maïs. Want maïs kun je laat zaaien, en maïs ligt goed in de markt. Dus.

Maïs is heus wel mooi. Het wordt niet bespoten. Het groeit maandenlang onverstoord door, dieren kunnen zich er rustig in verschuilen. Allemaal voordelen, zo hielden we onszelf voor terwijl we de groene muur rond ons erf zagen oprijzen. Zomaar vanzelf werd onze tuin zeer besloten en beschermd. Zelfs de vele windturbines langs de Duitse grens werden goeddeels aan het oog onttrokken.

Er ritselt veel geheimzinnigs tussen de maïsstengels. Wie of wat er door de halmen sluipt, daar mogen we naar raden. Smokkelaars? Onze streek heeft een roemruchte naam op dat gebied. Maar smokkelen gaat tegenwoordig anders, men sluipt niet meer met boter onder de pet door het gewas. Dus ik droom me er vooral vossen, reeën, hazen en allerlei gevogelte. Er gaan wilde verhalen over wolven die langs de oostgrens zwerven. Zouden die niet willen oversteken naar de Sellinger bossen? De maïsakker als doorsteekroute? Ecoduct? Zien we straks wolven opduiken uit het halmenwoud?

Laat ik maar niet hardop dromen. Verzinsels, praatjes, geruchten dijen uit en reizen snel in Oost-Groningen. Voor je het weet belanden ze bij buurtgenoot Hinderk Bleker, die iets te zeggen schijnt te hebben over het budget voor natuur en in die zin niet echt bijdraagt aan de goede reputatie van onze streek. Voor je het weet ontdekt hij in maïsteelt een vorm van natuurontwikkeling. Dan verklaart hij de Nederlandse maïsakkers collectief tot natuur. Zo! Weer op een koopje een flink stuk Nieuwe Natuur verworven!

Marianne Ketting

Fig. 63 Noordnatuur

22 Natuur- en milieuagenda

Actuele activiteiten op natuur- en milieugebied in Zoetermeer kunt u vinden op de gemeentelijke website die u m.b.v. de link: <http://www.zoetermeer.nl/index.php?mediumid=9&pagid=1098> rechtstreeks kunt benaderen.

Namen

REDACTIE KWARTAALBERICHT

Johan Vos (023-5280231)

johan@vosdenhartog.demon.nl

Taeke M. de Jong (079-3516599)

Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer

Email T.M.deJong@tudelft.nl

Inleverdatum januarinumnummer: voor 20 december 2011. Handgeschreven tekst een maand vóór deze datum inleveren.

Bestuur 2011

Henk Lubberding (voorzitter) 079-3219841

Leiwater 1. Email: waglub@xs4all.nl,

Lodewijk van Duuren (secretaris) 079-3214149

Fred Jansen (penningmeester),

Tilly Kester 079-3412605

Hans Bieze 079-3421351

Auteurs in 2011

Arno van Berge

Henegouwen

Anke de Buijn

Lodewijk van Duuren

Herman Groenewegen

Adri de Groot

Annet de Jong

Sinie de Jonge

Tilly Kester

Marianne Ketting

Marja Kreike

Wim de Liefde

Henk Lubberding

Hans Lucassen

Winfried van Meerendonk

Fred Reeder

Martin van der Reep

Joke de Ridder

Anke Smits

Dolf Siebert

Nel Sonneveld

Jeroen Voogd

Johan Vos

Ik wil ook lid worden

van de KNNV + afdeling Zoetermeer

O > als lid € 32,50 per jaar

O > als huisgenootlid á € 27,50 per jaar

deze leden ontvangen dit blad, het landelijke KNNV-blad Natura, korting op de KNNV-uitgaven en het recht op deelname aan KNNV-kampen

naam

.....

adres

.....

postcode

.....

telefoon

.....

Email

.....

handtekening

.....

Kopij of opgave verzenden naar: Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer, T.M.deJong@tudelft.nl of naar Johan Vos johan@vosdenhartog.demon.nl

Kwartaalbladen ontvangen van onze collega-verenigingen (archief bij Tilly Kester)

Index

Vet betekent auteur

Cursief betekent afbeelding

- Abies 19
Acheta domesticus 26
akkermelkdistel 9; 13
akkerwinde 14
alsemambrosia 7
Amaranthus hybridus 6
Amundsenrede 25
Arnold, 1785 19
Asplenium trichomanes 7
atalanta 24
atalantavinders 14
avondkoekoeksbloem 14
Aziëweg 26
Aziëweg 26
baardgras 6; 9
Bakker, Garry 29
Balijbos 13
bastaardkikker 23
Bastaardkikker 23
basterdklaver 8
basterdwederik 9
Beekbergerwoud 15; 16
beklierde duizendknoop 14
Beklierde duizendknoop 14
beklierde nachtschade 10
bergbastaardwederik 9; 14
bergden 17; 19; 20
Bieze, Hans 32
bilzenkruid 4; 10
Binnenpark 13; 14; 18
bitterzoet 8
blaartrekkende boterbloem 16
bleekgele droogbloem 12
Bleker, Hinderk 30
bloedrode heidelibel 25
boerenwormkruid 14
boerenzwaluw 21; 23; 24
boerenzwaluwen 21
bolderik 13; 14
bont zandogje 24
boomblauwtje 24
boomsprinkhaan 26
bosanemoon 16
bosrank 13
brede wespenorchis 13
Broekweg 14; 21
Bromus racemosus 8
bruin zandogje 24
Bruin, Anke de 7
bruine kikker 14
bruine sprinkhaan 26
buddleja 25
Buitenbeest 7
bultkroos 11
bunzing 25
Burggolf 9
Buytenpark 20; 24
Campanula rotundifolia 3
Centaureum pulchellum 6; 9
cetti's zanger 23
Chenopodium hybridum 4
Chorthippus biguttulus 26
Ciciliagang 3
Coast Redwood Tree 18
colophonium 19
Conocephalus discolor 26
Conocephalus dorsalis 26
Corsicaanse den 19
dagpauwoog 25
daslook 13
De Leyens 24
De Wilck 23
dennen hout 19
Denters, Ton 6
distelvlinder 25
Dorpsstraat 19; 20
draadgiert 5; 6
Driemanspolder 7
Du Meelaan 18
duinriet 10
duizendblad 8
Duuren, Lodewijk van 17; 32
dwergviltkruid 15
dysenterica 8
echte kamille 14
echte valeriaan 13
eekhoorn 20
egelboterbloem 16
Endlicher 1847 17
engels raaigras 13
Epipactis helleborine 13
Eptesicus serotinus 28
esdoornganzenvoet 4; 5
Essen, Jessica van 29
fazant 10
fioringras 8
fraai duizendguldenkruid .. 6; 9
gans 23
gehakelde aurelia 25
gehoorde klaverzuring 14
gekroesde melkdistel 15
gele ganzenbloem 13; 14
gele kamille 10
gele lis 15
gerst 30
gevlekte aronskelk 12
gewone berenklauw 9
gewone brunel 8
gewone dwergvleermuis 28
gewone grootovleermuis .28
gewone klit 9
gewone melkdistel 9; 15
gewoon duizendblad 13
gewoon spitskopje 26
gewoon varkensgras 13
glanshaver 13
glyptostroboides 18
goudfazant 10
Goudzwaard en Schmidt,
1992 18
grasklokje 3; 4
grauwe gans 24
grenen 19
groene amarant 5; 6
groene kikker 23
groene specht 14
Groenewegen, Herman 8; 13
grof hoornblad 11
groot heksenkruid 14
groot kaasjeskruid 13
groot koolwitje 25
groot moerasscherm 11
Groot, Adrie 20
grote egelskop 12
grote ereprijs 9; 15
grote kaardenbol 9
grote kattenstaart 14; 15
grote klaproos 14
grote kroosvaren 11
grote sabelsprinkhaan 26
grote wederik 10
Grote wederik 9
grove den 19
Haagse Zuiderpark 7
haagwinde 8; 14
Haarsma, Anne-Jifke 28
haas 30
hanenpoot 14
harig knopkruid 13
harig vingergras 14
harige ratelaar 8
harige wilgenroosje 9
heelblaadjes 8
Heerden, Adri van .. 11; 12; 26
heermoes 3; 9
heggenwikke 15
heidelibellen 25
hertshoornweegbree 15
Hertshoornweegbree 15
Heuvelweg 9
hopklaver 8; 9; 13
houtpantserjuffer 25
Hu & Weng 1949 17
Hu Hsen Hsu 1948 17
huismus 20

<i>Hyoscyanus niger</i>	4; 10	mais.....	14; 30	Pipistrellus nathusii	28
lbsenzijde	24	mannagras.....	14	Pipistrellus pipistrellus.....	28
icarusblauwtje	24	mannetjesvaren	13; 14	pitrus	8; 16
jacobskruiskruid	10; 13	margriet	8	platte rus	8
jacobsvlinder	10	Meconema meridionale	26	Plecotus auritus	28
Jansen, Fred	32	Meconema thalassinum.....	26	poelslak	12
Johan Vos	10	Meerendonk, Winfried van		Pol, Arthur	29
Juncus acutiflorus	7	25	Polypogon monspeliensis	6; 9
kaal knopkruid	12	Meerpolder	23	Prielenbos	17; 23; 27
kamgras	8	meervleermuis	28	purperreiger	23
kanariezaad.....	14	Metasequoia	17	Rana klepton esculenta	23
keizerskaars	9	Metasequoia glyptostroboides		ransuil	10
Kester, Tilly	11; 32	17	ratelaar	26
Ketting, Marianne	30	moerasandoorn	8	rechte rolklaver	8
kiekendief	30	moerascypres	18	reuzenberenklauw.....	9
Kleijn, H.	9	moerascypresfamilie.....	17	reuzenster	23
klein koolwitje	24; 25	moerasmuur	12	Ridder, Joke de	9
klein kroos	8	moerasrolklaver	8	riet	10
klein streepzaad	9; 15	moerasvergeet-mij-nietje	11	rietsprinkhaan	12
kleine klaver	8	moeraswalstro	11	<i>ringelwikke</i>	8; 9
kleine majer.....	6	moeraszoutgras.....	11; 12	rode klaver	8; 13
kleine vos	25	<i>Moeraszoutgras</i>	11	rode spoorbloem	14
kleine watereppe	11	mosterd.....	30	Rokkeveen	3
Kleukers, Roy.....	26	Mourik, Joop	10	rood guichelheil.....	9
kleverig kruiskruid	13	mugo.....	20	rosse vleermuis.....	28
knikkend nagelkruid	16	muis	20	ruige dwergvleermuis.....	28
knopig helmkruid	15	muskuskaasjeskruid	9	schijnaardbei	14
knopkroos.....	12	Myotis dasycneme.....	28	Seghwaert.....	12
kolibrievlinder	25	Myotis daubentonii.....	28	<i>Sequoia sempervirens</i>	18
kolibrivlinder	24; 25	natuurtuin.....	7	Siebert, Dolf	25
<i>Kolibrivlinder</i>	24	nigra.....	20	sikkelsprinkhaan	26
koninginnenkruid.....	8; 14	Noord-Aagebied	24	sint janskruid	13
koninginnenpage.....	24	Noordhove	12	slaapbol.....	14
korenbloem	13; 14	Noordhovense plas.....	8	slanke waterkers	8
Korsuize, Gitty.....	29	Noordhovense poelen	6; 7	slanke waterweegbree	11
kransgras	12	noorse esdoorn	4	smalle waterpest	11
kranswier	12	Nyctalus noctula	28	smalle waterweegbree	12
kustsprinkhaan	12	Oostenrijkse den.....	19	smalle weegbree.....	8; 13
kustsprinkhaan	26	Oosterheem	26	smalle wikke.....	9
laatvlieger	28	paapje	23	Sonneveld, Nel	24
Langeland	26	paardenbijter.....	25	spar	19
Lansinghage.....	12	paddenrus.....	7	specht	20
lantaarntje	25	Palenstein	4	Speel, Frank.....	29
larice	20	Panicum capillare	6	spinselmotje	15
laricino	20	papagaaienkruid	6	Spruit, Adri	10
laricio	20	Parabuteao	22	st. Janskruid.....	9
laricis	20	pastinaak	13	Stadsnatuurplan	27
larix	18; 20	<i>patrijs</i>	21	Starrevaart	23
Leeuwen, Freek van.....	11	perzikkruid	14	steenbreekvaren	7
leverkruid.....	8; 14	<i>Perzikkruid</i>	14	<i>Steenbreekvaren</i>	7
levermos.....	12	Phaneroptera falcata	26	steenmarter	25
lidrus	9	pijlkruid	12	stijf hardgras	15
Liefde, Wim de	14	pijptorkruid	11; 12	stijve waterranonkel	11
Limpens, Herman.....	29	Pinaceae.....	19	Stompwijk.....	23
Londenstraat	6	Pinus.....	19; 20	straatliefdegras	13
look-zonder-look.....	14	Pinus mugo.....	19; 20	struiksprinkhaan.....	26
lork.....	20	Pinus nigra.....	19; 20	<i>tapuit</i>	22; 23
Lubberding, Henk 12; 13; 27;		Pinus nigra subsp. laricio....	19	Taxodiaceae	17
28; 32		Pinus nigra subsp. nigra	19	Taxodium distichum	18
luzerne.....	8	Pinus sylvestris	19	tenger fontijnkruid	11

terpentijn	19	vroege glazenmaker	25	wulp	30
Tetrix ceperoi	26	vuren	19	Wyman, 1970	18
Tetrix subulata	26	vuurjuffer	25	zachte duizendknoop	12
teunisbloem	14	VZZ	29	zachte ooievaarsbek	13
teunisbloemen	9	Waardenburg	29	zachte witbol	12
timoteegras	13	Wan Chung Cheng 1948	17	zanddoortje	26
trostravik	8	wapenvlieg	12	zeebies	8
tweekleurige vleermuis	28	watercypres	17; 18	zeegroene rus	8
uitstaande melde	14	watermunt	8	zeggendoortje	26
Valk, Marc van der	29	watersnip	12	zevenblad	14
Van Tuyllpark	26	watertorkruid	11; 12	zilverspar	19
<i>variabele waterjuffer</i>	25	<i>Watertorkruid</i>	11	zittende zannichellia	11
veelwortelig kroos	8	watervleermuis	28; 29	Zoetermeerse Meerpolder	22
Veldhoeve	21	watervorkje	12	Zoetermeerse plas	26
veldrus	7	waterweegbree	12	Zoetermeerse Plas	8
<i>Veldrus</i>	7	Westerpark	4; 6; 7	Zoeterwoude	21
Vespertilio murinus	28	wilde cichorei	9	zomertaling	23
<i>vierzadige wikke</i>	8; 9	wilde marjolein	15	zompprus	8
Vijverhoek Driemanspolder	7	<i>Wilde marjolein</i>	15	zompvergeet-mij-nietje	8; 16
vioolhars	19	wilde reseda	9	zuidelijk spitskopje	26
Visie Biodiversiteit	27	<i>winterkoning</i>	21	zuidelijke boomsprinkhaan	26
vlasbekje	9	witte honingklaver	8	zuiskrekel	26
vogelmuur	10; 13	witte klaver	8	zwaluw	20
Vogelplas	23	<i>woestijnbuizerd</i>	22	zwarte den	17; 19; 20
vogelwikke	9	wolfsmelk	15	zwarte els	16
Voorweg	7	wolfspoot	8	zwarte nachtschade	14
Vos, Johan . 3; 11; 15; 24; 26;		wouw	10		
27; 28		<i>Wouw</i>	9		